

**GENÇLERİN TOPLUMSALLAŞMA MEKÂNI OLARAK
TRABZON KENT MERKEZİ**

**TRABZON CITY CENTER AS A SOCIALIZATION
PLACE OF THE YOUTH¹**

Nezahat ALTUNTAŞ DUMAN* & Gülmelek DOĞANAY**

ÖZ

Kent, gençler için toplumsal normların öğrenildiği bir kamusal mekân özelliği sergilemektedir. Bu anlamıyla kent, kendisi bir toplumsallaşma süreci olan gençliğin toplumsallaşma mekânı olarak belirmektedir. Kullanıcıları arasındaki etkileşim yoluyla sembolik anlamlarla bezenen kentsel mekân, o mekâna özgü gençliğin de nasıl inşa edildiği konusunda ipuçları vermektedir. Bu çalışma, Trabzonlu gençleri mercek altına almaktadır. Toplumsal baskı, vatan sevgisi, kimlik ve farklılık grupları gibi çeşitli değişkenler dikkate alınarak toplumsallaşma mekânının gençlik deneyimi üzerindeki etkisi ölçülmektedir. Çalışmanın varsayımlarına göre, Trabzon, gençlere milliyetçi, geleneksel ve muhafazakâr bir öznelik sunmaktadır. Bununla birlikte, gençlerin kimliklerini Müslüman, Türk ve Trabzonlu olarak kurdukları ve farklılıklara karşı dışlayıcı bir tutuma sahip oldukları kabul edilmektedir. Çalışmada hem nitel hem de nicel

¹ Bu çalışma 2 Temmuz 2018 tarihinde Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde savunulan "Kentın Aidiyet ve Benlik Mekânı Olarak İnşası: Gençlerin Trabzon Deneyimi ve Trabzonluluk" başlıklı yayımlanmamış doktora tezinden türetilmiştir.

* Prof. Dr., Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi ve Aksaray Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dekanı, altuntasne@yahoo.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9580-8800>.

** Sorumlu Yazar: Arş. Gör. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, melekalev@ktu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9857-9310>.

* Makale Geliş Tarihi: 02.02.2019
Makale Kabul Tarihi: 27.08.2019

araştırma teknikleri birlikte kullanılmıştır. Anketler 395, derinlemesine mülakatlar ise 38 gençle gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler ise gençlik ve mekân kavramları çerçevesinde analize tabi tutulmuş ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gençlik, Mekân, Gençlik Araştırmaları, Toplumsallaşma, Trabzon.

ABSTRACT

The city is a public space where young people learn social norms. In this sense, the city appears as the socialization place of the youth, which is a process of socialization itself. Urban space, which is embellished with symbolic meanings through interaction between its users, gives clues about how this particular youth is built. This study, which is derived from the PhD thesis, focuses on young people in Trabzon. The effects of socialization place on youth experience are measured by taking into consideration various variables such as social oppression, love of homeland, identity and groups of difference. According to the study, Trabzon offers, for young people, a nationalist, traditional and conservative subjectivity. In addition to this it is accepted that young people build their identity as a Muslim, Turkish and *Trabzonlu* and have an exclusionary attitude towards groups of difference. In the study, both qualitative and quantitative research techniques were used. The questionnaires were conducted with 395 and in-depth interviews with 38 participants. The data obtained from research field, were analyzed and interpreted within the framework of concepts of youth and place.

Keywords: Youth, Place, Youth Studies, Soicalization, Trabzon.

GİRİŞ

Sosyolojik yaklaşımda gençlik hem toplumsallaşma süreci hem de kentte ortaya çıkan bir toplumsal olgu olarak kabul edilmektedir. Başka bir ifadeyle, söz konusu sürecin sahnesi -her ne kadar kırsal alanı deneyimleyen gençlikler olsa da- kentsel mekândır. Doktora tezinden türetilen bu çalışmanın amacı ise, Trabzonlu gençlerin, kendilerine mekân kıldıkları kent, Trabzon'dan yola

çıkarak benliklerini nasıl inşa ettiklerini anlamaya çalışmaktır. Trabzon'un gençlere nasıl bir toplumsallaşma mekânı sunduğu, onların kendi benliklerini inşa eden aktörler oldukları da unutulmadan analiz edilecektir. Goffman (2014)'ın da belirttiği gibi aktör benliğini, oyununu sergilediği sahne (mekân) ve seyircilerle girdiği etkileşim ile birlikte inşa etmektedir. Bir kente, ulusa ya da kültüre ait kimliğin oluşumunda mekânın ve onun göstergeler sisteminin önemli katkısı bulunmaktadır (Randviir, t.y.: 143). Bu anlamda kimlik bireysel ve toplumsal bir kategori olduğu kadar mekâna bağlı bir kategori olarak belirmektedir (Christou, 2006: 42). İnsanın yaşadığı hem gerçek hem hayali hem de sembolik dış dünyası onun özne olarak kendisini inşa etmesini sağlamaktadır (Pile ve Thrift, 1995: 345). Beden ve kendilik duygusu özne nerede yer edinmişse orayla etkileşim halindedir ve öznelik ancak bir mekânda konumlanarak deneyimlenmektedir (Probyn, 2003: 290).

Öyleyse deneyimlenen mekânın kullanıcılarının kimlik inşa süreçlerinde etkili olduğu kabul edilebilir. Trabzon kent merkezi dini ve milli semboller ile doludur. Minibüslerde ve mağaza vitrinlerinde Türk bayrağı, dini ayetler ve Milliyetçi Hareket Partisi'ne ait sembolleri görmek mümkündür. Bununla birlikte kent merkezinde çoğu başörtülü ve elinde alışveriş poşeti ile gezinen yetişkin kadınlar ya çocukları ya da eşleri eşliğinde sokakta görünür olabilmektedir. Bu durum muhafazakâr aile imajının hâkim olduğunu göstermektedir. Kadınlar ancak bir akrabası eşliğinde kamusal alanda görünürdür. Öte yandan, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olan Trabzonlular genellikle sağ partiden milletvekili seçilmişlerdir ve Trabzonlular geçmişten günümüze genellikle (merkez-sağ, İslamcılık, milliyetçilik ve muhafazakârlığı temsil eden Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Doğru Yol Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisi) sağ partilere oy vermektedir (Bozok, 2013: 181-182).

Yukarıda bahsi geçen kabuller doğrultusunda, kentin Trabzonlu gençler üzerindeki etkisi bedene yönelik toplumsal baskı, vatan sevgisi, kimlik, öteki ve farklılık grupları gibi çeşitli değişkenler dikkate alınarak ölçülmüştür. Deneyimlenen mekânın söz konusu değişkenler üzerindeki etkisine bakılmıştır. Buradan hareketle, muhafazakâr ve milliyetçi bir toplumsallaşma mekânı özelliği sergileyen Trabzon'un, doğma büyüme Trabzonlu olan ve Trabzon'da yaşayan gençler tarafından nasıl algılandığı ve onların kendi benliklerini ötekisi ile birlikte nasıl inşa ettikleri sorunsallaştırılmaktadır.

Türkiye'de gençlik alanında yapılan araştırmalar daha çok metropolde yaşayan eğitimli gençleri kapsamaktadır. Kentleşme ve göç hareketlerinin gençlik üzerindeki etkisi, genç sapkınlığı, gençlerin kariyer hedefleri, boş zaman aktiviteleri, aile ilişkileri, toplumsal, duygusal, ekonomik ve eğitimsel sorunlarının ele alındığı nitel araştırmalar ile Türkiye'de gençlik hareketlerinin

ele alındığı çalışmalar gençlik araştırmaları içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle 1990'larla birlikte küreselleşmenin etkisi altındaki kentsel alanlarda yaşayan yeni yaş grupları ve kimlikler üzerine çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Sokak çocukları, gençlik alt kültürleri ve kimlikleri dönemin çalışma konularını oluşturmaktadır. Gençlerin varsayıldığı gibi toplumsal meselelerle ilgilenmeyen apolitik bir grup olmadığı, onların siyasal tutumları, tercihleri, şiddete olan yaklaşımları, aidiyetleri üzerine yapılan araştırmalar da bulunmaktadır. Dijital teknoloji kullanımı, internet ve internetin toplumsal hareketlerin mobilizasyonundaki etkileri ile gençlik arasındaki ilişkinin ele alındığı araştırmalar da literatürde yer almaya başlamıştır.

Bu çalışmada mekân ve gençlik ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Literatürde söz konusu ilişki üzerinde duran araştırmalar oldukça azdır. İsmail Doğan (1994)'ın *Bir Alt Kültür Olarak Ankara Yüksel Caddesi Gençliği*, Deniz Yonucu (2005)'nin *From the Place of the "Dangerous Classes" to the Place of Danger: Emergence of New Youth Subjectivities in Zeytinburnu* başlıklı yüksek lisans tezi ve Hakan Yücel (2006)'in *Une identité générationnelle-territorial? Les jeunes d'origine alévie du quartier Gazi d'Istanbul* başlıklı doktora tezi az sayıdaki mekân ve gençlik arasındaki ilişkiyi analiz eden çalışmalardandır. Ancak söz konusu çalışmalar metropol kentin gecekondulu mahallelerinde yaşayan gençlere odaklanmaktadır. Metropol kent özelliği sergilemeyen, taşra ile kent olma arasında sıkışıp kalmış kentlerdeki gençlerin mekânla kurdukları ilişkiyi ele alan çalışmalar ise bulunmamaktadır. Bu anlamda Trabzon'da yaşayan gençlerin mekân deneyimi üzerinden oluşturdukları ortak kimliği analiz edilen bu çalışma söz konusu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Çalışma kapsamında toplumsal olguların öznelliklerini yorumlamaya çalışan nitel (mülakat) ve toplumsal olguları istatistiki araçlar kullanarak açıklamaya çalışan nicel (anket) yöntemler birlikte kullanılmışlardır. Anket formu 15-24 yaş arasındaki farklı gruplardan toplamda 395 gençle gerçekleştirilmiştir. Anket uygulanan katılımcılar tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Anketler yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Cevaplanan 395 anket formu SPSS programına girilmiş ve tanımlayıcı istatistikler elde edilerek analize tabi tutulmuşlardır. Derinlemesine mülakatlar, kartopu yöntemiyle ulaşılan 15-28 yaş arasındaki toplamda 38 genç ile gerçekleştirilmiştir. Tüm görüşmeler katılımcıların izinleri alındıktan sonra ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmış ve raporlanabilmesi sağlanmıştır. Söz konusu ses kayıtları katılımcıların ifadeleri hiç değiştirilmeden çözümlenerek yazıya dökülmüştür. Hem betimsel hem de sistematik analiz tekniği kullanılmış ve elde edilen veriler yorumlanmıştır. Çalışmanın araştırma sahasını (aynı zamanda gençlerin toplumsallaşma mekânını) Trabzon kent merkezi oluşturmaktadır. Dışarıdan bakıldığında Trabzon, onu deneyimleyenleri açısından kuvvetli bir aidiyet mekânı özelliği

sergilemektedir. İçine girildiğinde ise, Trabzonlulara has bir mikromilliyetçiliğin varlığı daha açık bir şekilde görülebilmektedir. Bu nedenle araştırma sahası olarak Trabzon seçilmiştir.

Çalışma beş başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak gençlik ve mekân kavramlarının kısaca özetlendiği teorik çerçeveye ve ardından araştırmanın metodolojisine yer verilecektir. Araştırmanın sorunsalı ve hipotezlerinin tartışıldığı diğer bölümlerde ise, Trabzonlu gençlerin bedenlerine yönelik hissettikleri toplumsal baskıyı nasıl deneyimlediğinden bahsedilecektir. Daha sonra ise gençlerin vatan ve şehitlik ile ilgili düşüncelerine ve farklılıklara karşı olan tutumlarına yer verilecektir.

1. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Gençlik evrensel anlamda 15-24 yaş arasındaki grubu ifade etmektedir (Birleşmiş Milletler, 2003; 2005; 2007). Türkiye İstatistik Kurumu (2014) evrensel kabulle benzer şekilde 15-24 yaş arasını gençlik olarak tanımlarken, Türkiye Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Bakanlığı evrensel bir gençlik tanımının yapılamayacağını varsayarak Türkiye'deki gençlik yaşınının 14-29 olduğunu kabul etmiştir (Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2013: 1). Söz konusu tanımlar daha çok biyolojik ve kronolojiktir. Ancak gençlik toplumdan topluma, mekândan mekâna ve zamandan zamana farklılık gösteren bir kategoridir (Görgün Baran, 2013: 10; Wyn ve White, 1997: 10). Hem dünyanın diğer mekânları ve zamanlarında hem de Türkiye içinde farklı coğrafyalarda ve zamanlarda yaşayan gençlerin farklı özellikler sergiledikleri kabul edilmelidir. Karl Mannheim (1990)'ın kuşak kavramına referansla benzer tarihsel ve toplumsal olayların deneyimlenmesine bağlı olarak gençlik her ne kadar ortak özellikler sergiliyormuş gibi görünse ve ortak bir kuşak bilinci oluştursa da kültürel, sınıfsal, cinsiyet ve diğer farklılıklara göre birbirinden ayrı deneyimlere sahip gençliklerin varlığı söz konusudur (Lüküslü, 2005: 71). Benzer şekilde, Pierre Bourdieu (1984) de homojen bir gençlik kategorisinden bahsetmenin laftan ibaret olduğunu belirtmektedir; çünkü gençlik sosyo-ekonomik sınıfları ile birlikte sınıflar içindeki kültürel özelliklerine göre farklılıklar göstermektedir. Tüm bu farklılıklara rağmen, François Dubet (1996) de Mannheim gibi gençlerin aynı dönemde doğmuş olmaktan ve benzer şeyleri yaşamış olmaktan kaynaklanan ortaklık hissine ve bir önceki kuşakla farklılıklara sahip olduğunu belirtmektedir. Öyleyse gençlik, hem kendi içerisinde hem de tarihsel süreç içerisinde yüklendiği roller ve oluşturdukları kimlikler bağlamında farklılıklar gösteren heterojen bir toplumsal kategoridir (Lüküslü, 2005: 69; Bayhan, 2011: 433).

Gençlik araştırma konusu olarak modern zamanlarda yeni keşfedilen bir toplumsal kategoridir. Burjuva erkeklerinin eğitime katılmasıyla keşfedilen bu yeni sosyolojik olgu toplumsallaşma süreci olarak kabul edilmektedir (Galland,

1997: 57-58; Demir, 2012: 89; Neyzi, 2001: 102; Lüküslü, 2014: 19; France, 2007). Sosyolojiye göre gençlik, toplumsal normların öğrenildiği bir süreçtir. Bu süreçte gençler kimliklerini de inşa etmektedirler. Ancak gençler toplumsal normların pasif birer alıcısı değildirler; hem toplum tarafından etkilenen hem de toplumu etkileyebilme kapasitesine sahip aktörlerdir (Beşirli, 2013: 26). Modern anlamıyla gençlik zamanının büyük bir kısmını eğitim kurumlarında geçiren, boş zaman aktiviteleri ile ilgilenen, arzu, heyecan, belirsizlik gibi duygusal hezeyanlar yaşayan, toplum için hem bir tehdit hem de gelecek olarak kurgulanan, ideolojik olarak manipüle edilen, toplumsal ve tarihsel bir kategoridir (Dubet, 1996: 25). Tarihsel süreç içerisinde toplumların dönüşümüne bağlı olarak gençliğin bu akademik tanımı da değişime uğramaktadır. Günümüzde gençlik, farklı yaşam tarzlarına ve alt kültürlerle sahip gruplar olarak belirmektedir. Artık gençlik ideal vatandaş olmaktan önce popüler kültür ürünlerinin tüketicisi olarak görülmektedir (Koebel, 2001: 63; Galland, 2010: 6).

Mekân, literatüre coğrafyacılar tarafından kazandırılmış bir kavram olmasıyla birlikte, sosyoloji, antropoloji, çevre psikolojisi, ekonomi, edebiyat, mimarlık gibi farklı disiplinler tarafından da ele alınmaktadır. Söz konusu alanlar öncelikli olarak fenomenolojik yaklaşım çerçevesinde mekânı varlığın önemli bir unsuru olarak kabul etmişler, daha sonra ise kültürel ve eleştirel yaklaşımı benimseyerek mekânın kültür ya da toplumsal ilişkiler tarafından kurgulandığı üzerinde durmuşlardır. Yine benzer şekilde, mekânın toplumsal ilişkiler ile özne-aktörün kimliği ve gündelik hayatını belirlediğini kabul eden yaklaşımlar da bulunmaktadır. Coğrafya alanındaki mekânın matematiksel bir olgu olmaktan ziyade insanla ilişkisi bağlamında ele alınması gerektiğine dair olan bu keşif, fenomenolojik yaklaşım sayesinde gerçekleşmiştir (Soja, 1989: 51). İnsanın varlığının onun içinde bulunduğu dünyadaki mekânına bağlı olduğunu savunan bu yaklaşım, 1970'lerde mekân kavramının literatüre kazandırılmasında etkili olmuştur. Yi-Fu Tuan, Edward Relph, David Seamon, Jeff E. Malpas, Amos Rapoport, Kimberly Dovey ve Gaston Bachelard gibi düşünürler Martin Heidegger ve Maurice Merleau-Ponty'nin fenomenolojisinden etkilenerek mekânı teorileştirmişlerdir (Shields, 1988: 29). Onlara göre, olmak, bir "yerde" olmakla ilişkilidir (Seamon, 2012: 5).

Mekânın dünyadaki varlığın bir kanıtı olduğunu söyleyen fenomenolojik yaklaşıma bir eleştiri olarak, onun toplumsal olarak inşa edildiğini kabul eden eleştirel teoride ise mekân doğal ve verili değildir; toplumsal dönüşüme, aktarıma ve deneyime bağlı olarak örgütlenmekte ve anlamlı hale gelmektedir (Soja, 1989: 79-80). 1980'lerden sonra Marksizm, feminizm ve postyapısalcılığın etkisinde kalan sosyal bilimciler eleştirel bir yaklaşımla toplumun değil, iktidar içeren toplumsal ilişkilerin mekân tarafından desteklendiğini ve yeniden üretildiğini kabul etmektedir (Jackson, 2003: 38; Massey, 2001: 119). Michel

Foucault, Derek Gregory, Henri Lefebvre, Edward Soja, David Harvey, Doreen Massey, Michel de Certeau gibi eleştirel teorisyenlerin mekânların üretimi ile toplumsal ilişkiler ve gündelik pratiklerin inşası arasındaki etkileşim üzerinde durdukları görülmektedir.

Kültürel yaklaşım çerçevesinde mekân üzerine gerçekleştirilen çalışmalarda mekân deneyiminin ve inşasının kültürden kültüre farklılaştığı kabul edilmeye başlanmıştır (Jackson, 1989: 185). Mekân kültürel grupla birlikte deneyimlenmekte ve oluşturulmaktadır (Relph, 1976: 11-12). Amos Rapoport, David Hummon, James Duncan gibi coğrafyacıların kültürel yaklaşımdan etkilendikleri görülmektedir. Bu teorisyenlere göre kültürel farklara göre mekân tasarlanmaktadır. Söz konusu tasarım, o kültürün üyelerinin yaşam tarzlarını yansıtmakta, onları diğer kültürel gruplardan ayırmakta, cemaat duygusuna bağlı olarak mekâna olan aidiyeti pekiştirmektedir. Bununla birlikte, sembolik anlamlarla bezenen mekân aynı zamanda o kültürel gurubun üyeleri tarafından anlaşılabilen bir metne dönüşebilmektedir.

Çalışmada gençlik ve mekâna ilişkin bilimsel yaklaşımların birbirlerini tamamladıkları kabul edilmekte ve gençlik ile mekân kavramları bu yaklaşımların bir sentezi şeklinde tanımlanmaktadır. Her ne kadar gençlik biyolojik, mekân da geometrik bir kategori gibi görünse de aslında toplumsal birer olgu oldukları üzerine vurgu yapılmaktadır. Bu anlamda, 15-24 yaş arasındaki bireylerin gençlik kategorisinde sayıldığı evrensel tanım kabul edilmekte, aynı zamanda bu yaş aralığının dışında erken ve uzayan gençliklerin de yaşanabileceği varsayılmaktadır. Öyleyse modern zamanlarda keşfedilen bir olgu olarak gençlik, çocukluk ve yetişkinlik arasında yer alan bir geçiş dönemi olmakla birlikte, toplumsal normların öğrenildiği, gençlerin hem yetişkinliğe hazırlandıkları hem de kendi kimliklerini inşa ettikleri bir toplumsallaşma sürecidir. Gençlik yetişkinler tarafından kurgulanan ve ona roller yüklenen bir kurgu olmaktan ziyade, toplumsal normları dönüştürebilme kapasitesine sahip aktörlerden oluşmaktadır. Söz konusu aktörler ise, birbirinden farklı gençlik deneyimlerine sahiptir. Bu nedenle homojen bir gençlik tanımı yapmak mümkün değildir. Kuşaktan kuşağa farklılık gösteren gençlikler, aynı zamanda kendi içerisinde de kültüre, mekâna, toplumsal cinsiyete, statülere, sınıflara vs. göre farklılaşmaktadır. Bu nedenle tek bir gençlikten değil farklı gençliklerden bahsetmek gerekmektedir.

Gençliğin yanında mekân, çalışma için önemli bir kavram olarak belirmektedir. Coğrafyacılar tarafından literatüre kazandırılan mekânın, insan ilişkileri ve toplumsallıkların analizi ile anlaşılır kılınabileceği kabul edilmektedir. Bu anlamda mekânın, hem üretim tarzına dayalı iktidar ilişkilerinin hem de özne-aktörler arasındaki etkileşimin hâkim olduğu

toplumsallıklar tarafından sürekli yeniden inşa edildiği varsayılmaktadır. Bu tek taraflı bir süreç değildir. Toplumsallıkların ve etkileşimin oluşabilmesi de mekâna bağlıdır. Mekân ve birey ile mekân ve toplumsallıklar arasında karşılıklı birbirini inşa etme süreci söz konusudur. Bu süreç ise, gündelik hayatın mekânına ve kültüre göre farklılaşmaktadır. Mekân aynı zamanda varlıkla da ilişkilidir. Kişiler benliklerini bir mekân dolayısıyla inşa edebilmekte ya da mekâna kendinden bir parça katabilmektedir. Bu anlamda bir yerin mekânsallaştırılması ile bireysel ve kolektif kimliğin inşası arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Çalışmada mekânsallaştırılan kentin gençlere muhafazakâr, milliyetçi ve geleneksel bir kimlik sunduğu iddia edilmektedir. Bu nedenle kısaca muhafazakârlık, milliyetçilik ve geleneksellik arasındaki ilişki ile bu kavramların işaret ettiği Müslüman ve Türk kimliklerine dair açıklamalar getirmek yerinde olacaktır. Tüm bu kavramlar, iç içe geçtikleri ve birbirlerini tamamladıkları unutulmadan aktarılacaktır.

T. Bora muhafazakârlığın modern bir duyuş/düşünüş olduğunu ifade etmektedir. Muhafazakârlık kapitalist modernleşmenin ortadan kaldırmaya çalıştığı siyasal, kültürel ve toplumsal yapılar ve o yapılara yüklenen anlam ve değerlerin korunması için kapitalist modernleşmeye karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Aydınlanmanın getirdiği yenileşme hareketine ve toplumsala karşı bir duruş olan muhafazakârlık zaten var olanı korumayı arzu etmektedir (T. Bora, 2012: 53-54, 56-57). Aslında modern zamanların muhafazakârlığı geçmişin değerlerini korumak yerine, içinde yaşadığı değerleri gelecek kuşaklara dayatmaktadır. Başka bir ifadeyle muhafazakârlık için statüko geçmiş değerlerin korunması anlamına gelmemekte, geleceğin yeniliklerine karşı mevcut değerlerin korunmasını ifade etmektedir. Ancak bu değerler içleri boşaltılmış değerlerdir (Tanrı'ya değil inanca inanmak gibi boş bir kalıp hâlini alması gibi). Böylece herhangi bir yeni değer diğerinin yerine kolayca geçebilmektedir (Baker, 2009: 101, 104). Gelenek muhafazakârlık için oldukça önemli bir unsurdur ve gelecek kuşaklar için korunması gerekmektedir. İnsanın doğası gereği güvenlik arayışında olduğunu kabul eden muhafazakârlığa göre yerleşik geleneksel pratikler şüphe giderici oldukları için bireylerde aidiyet, kök salma ve güvenlik hissi uyandırmaktadır. Değişim ise belirsizliktir (Heywood, 2013: 86-87). Muhafazakârlığa göre, toplum hiyerarşiye dayanmaktadır ve bu hiyerarşinin "hem kendisi hem de güvencesi olarak" en tepede devlet vardır. Bu da muhafazakârlığın milliyetçi ideolojiyle kaynaşmasını kolaylaştırmaktadır (Taşkın, 2009: 382). Bununla birlikte, muhafazakârlık istikrarlı bir toplum için (ataerkil) ailenin korunması gerektiğini iddia etmekte; ortak kültür, gelenek, aile, din gibi kaynaklardan beslenmektedir. Uluslar da ortak bir kültür üzerine kurulu

olduğu için, muhafazakârlar ulusa ve vatanseverliğe de önem atfetmektedir (Heywood, 2013: 91-92).

Muhafazakârlık ve geleneksellik refakatinde gelişen milliyetçilik ise siyasi bir ideolojiden öte, toplumsal, ekonomik ve kültürel pratikler ve fikirler bütünüdür (Altınay, 2011: 17). Milliyetçilik ile militarizm arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır, çünkü milliyetçilik hem bir devlet kurmayı hem de ulus olma ortak duygusunu inşa etmeyi hedeflemektedir. Bunu da ancak savaşla gerçekleştirebileceğine inanmaktadır (Nagel, 2011: 74). Bu nedenle milliyetçilik ulusal bir geçmiş ve şimdiki zaman hayal etmektedir. Bu anlamıyla siyasal bir topluluk olan ulus hayal edilmiş bir cemaattir, çünkü ulusun her bir üyesi birbirini görmese, tanımasa dahi hayal edilmiş bir ortak duygunun taşıyıcısıdır. Bu ortak duygu etrafında inşa edilen kardeşlik, sınırlı bir egemenlik alanına sahip olduğu hayal edilen ulusal cemaat uğruna ölmeye razı gelmeyi mümkün kılmaktadır (Anderson, 2004: 20-22).

Bununla birlikte bu ulus inşası aynı zamanda yeni geleneklerin icat edilmesini gerektirmektedir. Milliyetçi kültür içerisinde yeniden icat edilmiş gelenekler tarihsel geçmişle süreklilik oluşturma işlevini yerine getirmekte ve belli değerler ile davranış normlarının ulusa benimsetilmesini sağlamaktadır. Tarihsel geçmişle kurulan bu süreklilik ise yapay ve uydurmadır. Başka bir ifadeyle icat edilmiş gelenekler eski durumları akla getiren ancak yeni durumlara uyarlanmış ve ulusa kendi geçmişini yaratma imkânı tanıyan geleneklerdir (Hobsbawm, 2006: 2-3). Bu bağlamda tarih, moderniteyle birlikte ortaya çıkmış olan milliyetçi söylemin meşruluk aracı olarak belirmektedir (Altınay, 2011: 17). Geleneklerle birlikte milletin kendisi de yapaydır, doğuştan gelen ya da politik kader değildir. Milliyetçilik milletleri yaratmaktadır, çünkü tarihsel geçmişteki kültürleri milletlere dönüştürmektedir (Hobsbawm, 2014: 24). Öyleyse hayali bir cemaat olan ulusun birliğini sağlayacak uydurma geleneklerin varlığı göstermektedir ki geleneksellik sadece ilkel ve tarıma dayalı toplumlara özgü değildir. Modern ulus-devletlerin milliyetçi ideolojisini besleyen gelenekselliklerin de var olduğu kabul edilmelidir.

Milliyetçilik üzerine yapılan bu türden tespitler din ve geleneğin milliyetçilik ile yakın bir ilişkisi olduğunu göstermektedir. Tıpkı Anderson (2004: 20)'un ifade ettiği gibi milliyetçilik liberalizm ve faşizm gibi olgular yerine akrabalık ve din gibi kavramlar çerçevesinde analiz edildiğinde daha anlaşılır olmaktadır. Özellikle din, her ne kadar modern milliyetçilik tarafından baskılansa da çelişkili olarak milletin oluşumunda önemli bir kaynak olarak belirmektedir (Hobsbawm, 2014: 89). Bununla birlikte, milliyetçi söylem bir yandan modern ilerlemeci fikirden beslenirken, diğer yandan da “ezelden beridir değişmeden varolan uluslar” kurgulamakta (Altınay, 2011: 18) ve yeni olanı

korumayı hedeflemektedir. Öyleyse milliyetçilik aynı zamanda muhafazakârdır. T. Bora (2012: 7-8) Türkiye’de milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslamcılığın birbirini tamamladığı ve iç içe geçtiğini kabul etmektedir. Ona göre, tıpkı maddenin katı, sıvı ve gaz hâllerinde olduğu gibi, bu üç ideoloji birbirine dönüşebilir “hâl”lerdir. İçerik, kavram ve imgeleri uydurabilme kapasitesinden ötürü milliyetçilik Türk Sağının katı; her kabın şeklini alabilen ve hareketli bir imge, ritüel, değer kaynağı olarak İslamcılık Türk Sağının sıvı; bir üslup, duruş biçimi, ruh hali olan (ve buharlaşabilen İslamcılık ile ilişkisi bağlamında) muhafazakârlık Türk Sağının gaz hâlidir.

Modernleşme hareketi ile birlikte baş gösteren milliyetçilik fikri, Türk ulusuna dayanan hayali bir cemaatin oluşmasını sağlamıştır. Söz konusu hayali ulus Bağımsızlık Savaşı esnasında Anadolu’da yaşayan tüm Müslüman unsurlara (Türk, Kürt, Çerkes, Arap ve Laz) dayanmaktaydı ve çoğu dil ve soy bakımından Türk olmamalarına rağmen Türklüğü kabul etmişlerdi (Ahmad, 2007: 99; Yıldız, 1997: 137-138). Modern milliyetçilik her ne kadar İslam ve onunla ilişkili gelenekleri reddetse de çelişkili olarak Türkiye’nin kuruluşunda ulus sadece etnik bir grubu değil, ortak kültür, gelenek ve dini paylaşan bütün halkları kapsamaktaydı. Ancak hemen sonra Müslüman unsurların Türklüğe asimile olması beklenmekteydi: Türk dili ve kültürünü benimseyen herkes farklı bir soydan da olsa Türk sayılabılırdi (Yıldız, 1997: 147). Bununla birlikte, öz kültürü koruma ile yanyana gerçekleşen modernleşme Türkiye’deki milliyetçiliğin aynı zamanda muhafazakârlık eşliğinde ortaya çıktığını göstermektedir (T. Bora, 2012: 71). Burada önemli olan husus din (modernleştirilen İslam) ve çoğu yeniden icat edilmiş geleneklerin Hobsbawm’ın belirttiği gibi Türk milliyetçiliği için de önemli bir kaynak oluşturduğudur. Bu durumun sürekliliği 1980 sonrası Türkiye’de Türk-İslam senzetezi yaklaşımı ve 2010’ların siyasal iktidarının “imanlı vatandaş” yaratma çabasında görülmektedir. İslam dininin önemli bir kaynak olduğu böyle bir milliyetçi kültürde asli unsur ile gayrimüslim azınlıklar arasındaki ayırım da keskinleşmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu unsurları olarak kabul gören ve devlete sadık olması beklenen Müslüman grupların karşısına ise devletin bekâsı için tehdit unsuru olarak kurgulanan gayrimüslimler yerleştirilmektedir. Hatta gayrimüslim azınlıklar metaforik olarak araçsallaştırılmakta ve hâkim ideoloji karşısında yer alanlar (solcular ya da Kürtler gibi) gayrimüslimlik (Ermenilik ya da Yahudilik) ile ilişkilendirilerek değersizleştirilmektedir (T. Bora, 2012: 33).

Bununla birlikte milliyetçilik kurgularında toplumsal cinsiyet ideolojisi de önemli bir kurucu öge olarak belirlemektedir (Altınay, 2011: 19). Milliyetçilik erkeklik ve kadınlık örüntülerini yeniden inşa etmektedir. Yeni inşa edilen ulus her zaman eril özellikler ile tanımlanmakta, hatta inşasında erkeklere ve

kadınlara birtakım roller biçilirken bu roller eril değerler doğrultusunda tasarlanmaktadır. Bu da kadının milliyetçi ideoloji tarafından baskılanmasına neden olmaktadır. Nagel (2011: 67)'in ifade ettiği gibi kadınlar da erkekler gibi ulusun inşasına katılmaktadır, ancak kadınlara verilen roller erkekler tarafından tasarlanmaktadır, genellikle yardımcı rollerdir ve toplumda hâkim olan cinsiyet rejiminin yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Öyleyse hegemonik milliyetçilik ideolojisi ile hegemonik erkeklik ideolojisi iç içedir, çünkü devlet kurumuna her zaman erkekler hâkim olmuştur (Nagel, 2011: 75). Ulusal cemaat, erkeklerin kardeşliği ve birliği üzerine kurulu bir toplumsal sözleşmeye dayandığından kadınlar erkeklerin iktidarına tabi kılınmaktadır (Najmabadi, 2011: 129).

Milliyetçi kültür içerisinde kadınların kocalarını desteklemek, ulusun çocuklarını yetiştirmek ve ulusun namusunu simgelemek gibi geleneksel rollerini yerine getirmesi beklenmektedir ve kadın böyle bir kültür içerisinde bastırılmaktadır. Bu anlamıyla (dinsel ya da ulusal) milliyetçilik muhafazakârdır ve bu aynı zamanda ataerkilliği de beraberinde getirmektedir. Çünkü (toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında da) gelenek daha önce de ifade edildiği gibi ulus inşasında kültürel yenilenmenin bir aracı olarak kabul görmektedir. Geleneksel roller bağlamında kadına ulusun annesi olma rolü verildiğinden onun iffeti de ulus için büyük önem arz etmektedir. Namuslarına herhangi bir leke gelmemesi için milliyetçi ideoloji kadınların bedenleri ve cinsellikleri üzerinde tahakküm kurmaktadır (Nagel, 2011: 81, 83-84). Böyle bir ataerkil gelenek içinde erkekler kadınların ve ulusun sahipleri ve koruyucuları rollerini üstlenirken, kadın da ailenin ve ulusun namusunu temsil etmektedir. Çünkü ulus eril özellikleri; vatan da dişil özellikleri imlediğinden milliyetçi kültürde vatanın bütünlüğü ile kadının iffeti arasında sıkı bir ilişki kurulmaktadır (Najmabadi, 2011: 131-132; Nagel, 2011: 84).

Yukarıda tartışılan kavramlar çerçevesinde analiz edilen Trabzonlu gençlerin toplumsallaşma mekânı dolayısıyla deneyimledikleri gençliğe özgü toplumsallıklar hem nitel hem de nicel araştırma yöntemleri kullanılarak incelenmiştir. Bir sonraki bölüm araştırmanın metodolojisine ayrılmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Muhafazakâr ve milliyetçi bir toplumsallaşma mekânı özelliği sergileyen Trabzon'un, doğma büyüme Trabzonlu olan ve Trabzon'da yaşayan gençler tarafından nasıl algılandığı ve onların kendi benliklerini ötekisi ile birlikte nasıl inşa ettikleri sorusuna cevap arayan çalışma Trabzon'nun gençlere milliyetçi, geleneksel ve muhafazakâr bir öznellik sunduğunu kabul etmektedir. Bu argüman aşağıdaki varsayımlar ile desteklenmektedir:

1. Trabzon'da gençler bedenlerinin toplumsal normlar tarafından denetlendiğini -giyim-kuşam, yaşam tarzı ve girilmemesi gereken mekânlar üzerinden- hissetmektedir.
  - a) Erkek bedeni kente hâkim olan dini ve geleneksel ahlak kuralları çerçevesinde; kadın bedeni bunlara ek olarak aynı zamanda ataerkilliğin yeniden üretiminde etkili olan milliyetçilik tarafından kontrol edilmektedir.
2. Gençlerin vatan olarak tanımladıkları mekân, aileleri ve kendi hayatlarının önüne geçmektedir.
  - a) Trabzonlu gençler için uğruna ölünebilecek olan vatan Türkiye'dir. Milliyetçi ve ataerkil değerlerin iç içe geçtiği Trabzon'da genç erkekler vatan için şehit olmayı kutsamaktadır.
  - b) Trabzonlu gençler için vatanı tehdit eden en önemli unsur ise Kürt militanlarıdır.
3. Trabzon'da gençler kimliklerini bir ulus ve din ile yerel aidiyet üzerinden Müslüman, Türk ve Trabzonlu olarak inşa etmektedir.
  - a) Gençler "öteki"sini de benzer şekilde ulus ve din üzerinden kurgulamaktadır.
4. Gençler Trabzon'da farklılıklara karşı dışlayıcı bir tutuma sahiptir.
  - a) Gençlere göre, Trabzon'da farklılık grupları ancak dini ve milli değerlere saygı göstermeleri koşuluyla yaşayabilirler.

Yukarıda bahsi geçen varsayımları kanıtlamak için çalışma kapsamında toplumsal olguların öznelliklerini yorumlamaya çalışan nitel ve toplumsal olguları istatistiki araçlar kullanarak açıklamaya çalışan nicel yöntemler birlikte kullanılmışlardır. Bu çerçevede anket ve mülakat gibi bilimsel araştırma tekniklerinden faydalanılmıştır. Anket formu ve yarı yapılandırılmış mülakat formu 2016 yılının Haziran-Eylül ayları arasında hazırlanmıştır. İki kere olmak üzere 40'ar kişilik pilot gruplara uygulanan anket, son hali verildikten sonra 15-24 yaş arasındaki farklı gruplardan toplamda 395 gençle gerçekleştirilmiştir. Anket uygulanan katılımcılar tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Evrensel anlamda 15-24 yaş arasındaki gruplar genç olarak kabul edildiğinden anket için söz konusu yaş aralığı tercih edilmiştir. Ancak derinlemesine mülakatlarda 24 yaş üzerinde olmasına rağmen toplumsal anlamda genç olduğu kabul edilebilen birkaç gençle de görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu durumun uzayan gençlik tanımı çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Çalışma kapsamında ailesiyle yaşayan, ekonomik anlamda ailesinden bağımsız hareket edemeyen ve bağımsız bir yetişkin hayatına sahip olamayan söz konusu 24 yaş üstündeki katılımcılar da genç olarak kabul edilmektedir.

2016 yılının Ekim ayında uygulanmaya başlanan anket çalışması 2017 yılının Şubat ayında tamamlanmıştır. Anketler üniversitede, etüt merkezlerinde,

liselere yakın kafelerde, kuaför ve diğer esnaf dükkânlarında ve sokakta yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Cevaplanan 395 anket formu SPSS programına girilmiş ve tanımlayıcı istatistikler elde edilerek analize tabi tutulmuşlardır. Her bir anket sorusu için cevapların yüzdesinin görünür olduğu frekans tabloları ile çapraz tablolar hazırlanmış ve yorumlanmıştır. Bununla birlikte, bazı ölçeklere Faktör Analizi de uygulanmıştır.

395 katılımcının 191'i (örneklem %48,4'ü) kadın, 204'ü (örneklem %51,6'sı) erkektir. Örneklem cinsiyetin yanında iki yaş grubuna ayrılmıştır. Gençliğin evrensel olarak kabul edilen başlangıç yaşı ile lise eğitiminin tamamlanma yaşına kadar olan aralık 15-18; üniversiteye ya da çalışma hayatına başlama yaşı ile evrensel anlamda gençliğin bitişi olarak kabul edilen yaş arası da 19-24 olarak belirlenmiştir. Bu durumda ankete katılan gençlerin 124'ünü (örneklem %31,4'ü) 15-18 yaş arasındakiler, 271'ini (örneklem %68,6'sı) 19-24 yaş arasındakiler oluşturmaktadır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%65,1'i) il merkezinde, %24,1'i ilçe merkezinde ve %8,4'ü de köyde doğmuştur. Katılımcıların %79,7'si doğma büyüme Trabzonlu olduğunu belirtmiştir. Ankete katılan gençlerin %19'u ilköğretim, %71,4'ü lise ve lise dengi meslek okulu, %4,3'ü iki yıllık yüksekokul mezunu ve %5,3'ü ise üniversite mezunudur. Toplamda katılımcıların %14,4'ü lise öğrencisi, %11,6'sı üniversite sınavına hazırlanmakta, %47,8'i yüksekokul/lisans/lisansüstü öğrencisi olduğunu ve %26,1'i de öğrenci olmadığını belirtmiştir. Lise ve lise dengi meslek okulundan mezun olanların %64,9'u yüksekokul/lisans/lisansüstü öğrencisi iken, %18,4'ü öğrenci olmadığını, %16,3'ü üniversite sınavlarına hazırlandığını belirtmiştir. İlköğretim mezunu olanların %74,7'si lise öğrencisi iken %25,3'ü öğrenci olmadığını ifade etmiştir. Toplamda katılımcıların %73,9'u öğrencidir (öğrencilerin %54'ü kadın, %46'sı erkektir); %6,6'sı öğrenci iken aynı zamanda çalışmaktadır. %17,7 oranında katılımcı çalıştığını, %4,6 oranında katılımcı iş aradığını ve %3,8 oranında katılımcı da ne öğrenci olduğunu ne de çalıştığını ifade etmiştir.

Tablo.1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine Ait Oranlar

	Kategori	Sayı	Geçerli
Cinsiyet	Kadın	191	48,40%
	Erkek	204	51,60%
	Toplam	395	100,00%
Yaş	15-18	124	31,40%
	19-24	271	68,60%
	Toplam	395	100,00%
Doğduğu Yer	Köy	33	8,60%
	İlçe	95	24,70%
	İl Merkezi	257	66,80%
	Toplam	385	100,00%
	Cevapsız	10	
	Toplam	395	

Kaç yıldır Trabzon'da yaşıyor	Doğma büyüme buralıyım	315	79,70%
	1 yıldan az	12	3,00%
	1-5 yıldır	37	9,40%
	6-10 yıldır	16	4,10%
	11-15 yıldır	15	3,80%
	Toplam	395	100,00%
Eğitim Durumu	İlköğretim mezunu	75	19,00%
	Lise/lise dengi meslek okulu	282	71,40%
	2 yıllık yüksekokul mezunu	17	4,30%
	Üniversite mezunu	21	5,30%
	Toplam	395	100,00%
Halen Eğitim Gördüğü Kurum	Lise öğrencisiyim	57	14,40%
	Liseyi bitirdim, üniversite	46	11,60%
	Yüksekokul/Lisans/Lisansüstü	189	47,80%
	Öğrenci değilim	103	26,10%
	Toplam	395	100,00%
Çalışma Durumu	Öğrenciyim	265	67,30%
	Öğrenciyim, aynı zamanda	26	6,60%
	Çalışıyorum	70	17,80%
	İş arıyorum	18	4,60%
	Çalışmıyorum	15	3,80%
	Toplam	394	100,00%
	Cevapsız	1	
	Toplam	395	

Derinlemesine mülakatlar ise, kartopu yöntemiyle ulaşılan 15-28 yaş arasındaki toplamda 38 genç ile 2017 yılının Şubat-Mayıs ayları arasında Trabzon'da gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla tanıdıkları aracılığıyla iletişim kurulmuş ve bu sayede herhangi bir güven sorununun yaşanmasının önüne geçilmiştir. Üstelik daha önceden gerçekleştirilen telefon görüşmeleri ile sosyal medya hesaplarının incelenmesi aracılığıyla katılımcıların siyasi, kültürel, ekonomik, yaş, cinsiyet vb. özellikleri hakkında detaylı bilgi edinilmiştir. Böylece onların rahatsız olabileceği konulardan uzak durulması ya da daha uygun bir dille ilgili konulara ilişkin sorular sorulması sağlanmış ve mülakatlar sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Mülakata katılanların 16'sı erkek, 22'si kadındır; en küçüğü 15, en büyüğü 28 yaşındadır; 1'i yüksek lisans, 2'si lisans, 22'si lise, 12'si ilköğretim mezunudur; 19'u ön lisans, lisans ve lisansüstü programlarda öğrenci, 7'si lise, 1'i ortaokul öğrencisi, 7'si çalışan, 1'i ev hanımı, 1'i işsiz ve 2'si üniversite sınavlarına hazırlanmaktadır. Katılımcıların hemen hemen hepsi Ortahisar'a bağlı mahallelerde yaşamaktadır. Sadece iki katılımcı şehir merkezine çok yakın iki ayrı köyde ikamet etmektedir.

Mülakatlar genellikle katılımcıların belirledikleri mekânlarda (kafe, restoran, çay ocağı, tercih edilen üniversite kantini, kayıt stüdyosu, çalıştıkları kuaför salonu gibi) ve araştırmacının ofisinde gerçekleştirilmiştir. Tüm görüşmeler katılımcıların izinleri alındıktan sonra ses kayıt cihazı ile kayıt altına

alınmış ve raporlanabilmesi sağlanmıştır. Toplamda yaklaşık 2145 dakikalık ses kaydı elde edilmiştir. Söz konusu ses kayıtları katılımcıların ifadeleri hiç değiştirilmeden çözümlenerek yazıya dökülmüş ve toplamda 540 sayfalık yazılı doküman elde edilmiştir. Hem betimsel hem de sistematik analiz tekniği kullanılmış ve elde edilen veriler yorumlanmıştır.

Çalışmanın araştırma sahasını (aynı zamanda gençlerin toplumsallaşma mekânını) Trabzon kent merkezi oluşturmaktadır. Dışarıdan bakıldığında Trabzon, onu deneyimleyenleri açısından kuvvetli bir aidiyet mekânı özelliği sergilemektedir. İçine girildiğinde ise, Trabzonlulara has bir mikromilliyetçiliğin varlığı daha açık bir şekilde görülebilmektedir. Bu nedenle araştırma sahası olarak Trabzon seçilmiştir. Özellikle Trabzon'un Ortahisar ve çevresinin de seçilme nedenleri bulunmaktadır. Çünkü kent, gençlerin görünür olduğu bir kamusal mekândır. Gençlerin büyük bir çoğunluğu günümüzde kentte doğmuş ya da çok erken yaşlarda kentte yaşamaya başlamıştır. 2016 yılı Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, Trabzon'un genç nüfus oranı (%16,3) Türkiye ortalamasında (%16,3) seyretmektedir (<https://www.nufusu.com/il/trabzon-nufusu>; Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2017). Karadeniz Teknik ve Avrasya Üniversiteleri'nde eğitim almaya gelen öğrencilerin nüfusu da hesaba katıldığında, Trabzon kent merkezi genç nüfusun yoğun yaşadığı bir bölge olarak belirlemektedir. Araştırma sahasının kent merkezi ile sınırlı olması anket ve derinlemesine mülakatlarla elde edilen verilerin Trabzon gençlerinin bütününe temsil etmediğini de göstermektedir. Bununla birlikte, Trabzon kentinde yaşayan gençler ile diğer kentlerdeki gençlerin tam bir karşılaştırılmasının yapılması mümkün olmamıştır. Çünkü literatürde metropol dışı kentlerdeki gençlere ilişkin çalışmalar bulunmamakta ve ülke genelinde de güncel çalışmalara rastlanılamamaktadır.

Diğer taraftan, kente ait tüm ortak sembollerin kent merkezinde yoğunlaşması, Ortahisar ve çevresinin gençlere sunduğu deneyimin üzerinde durulmasını zorunlu kılmıştır. Tarihsel süreç içerisinde birçok farklılık grubuna ev sahipliği yapmış olan Trabzon bugün daha homojen (Türk, Sünni, muhafazakâr, milliyetçi) bir toplumsal grubun deneyim mekânı haline gelmiş gibi görünmektedir.

3. GENÇ BEDENLERİN TOPLUMSAL KONTROLÜ

Trabzon'un gençlere geleneksel, muhafazakâr ve milliyetçi bir toplumsallaşma deneyimi sunduğunu gösteren ilk bulgu derinlemesine mülakata katılan gençlerin dile getirdiği toplumsal baskıya dairdir. Söz konusu durum gençlerin Trabzon'da karşılaştıkları en önemli sorun alanlarından biridir. Erkeklerin ve kadınların bunu hissediş şekilleri ise farklılaşmaktadır. Daha çok kadınlar tarafından dile getirilen toplumsal baskı, onların bedenlerinin kontrol

edilmesi üzerinden hissedilmektedir. Topluma hâkim olan cinsiyet rejimi kadınlara ve erkeklere özgü davranış kalıpları dayatmaktadır. Bahsi geçen cinsiyet rejiminde egemenlik daha çok kendisini kadınlardan farklılaştırarak kuran erkeklere aittir. Kadın ise kendisini erkekten farklılaştırarak değil (çünkü öteki olan kendisidir), “cahil olmayan”, “bedensel olmayan”, “iffetsiz olmayan” şeklinde aslında başka kadınlarla kıyaslayarak inşa etmektedir (Bora, 2012: 47). İffet ya da namus kavramı bu anlamda kadınların bedenleri üzerinden toplumsal baskıyı daha fazla hissetmelerine neden olmaktadır. Özellikle babanın otoritesine dayalı böyle bir toplumda kadının emeği ile birlikte, cinselliği, doğurganlığı ve bedeni denetlenmektedir (Berktaş, 2000: 24). Bu durumda kadın ya ailenin erkeklerinin haberi dâhilinde/himayesinde erkek arkadaşı ile görüşebilecek ya da erkek arkadaşının varlığını gizleyecektir. Üstelik kadın giydiklerine de dikkat etmek zorundadır. Kadın katılımcılar Trabzon’da erkekler kadar özgür olamadıklarını, daha çok kısıtlandıklarını belirtmişlerdir. Erkek arkadaşı ile bulaşacağı zaman ailesine haber vermesi gerektiğini düşünen ve böylece gizli saklı iş yapmadığını belirten kadın katılımcı, Trabzon’da ancak bu şekilde biraz daha rahat hareket edebildiğini söylemiştir.

Ben babama rahatlıkla söyleyebiliyorum ve gizli saklı iş yapmadığımı düşünerek rahatlıkla Trabzon’da gezebiliyorum. Rahatım ama gene de milletin ağzına laf vermemek için. Çünkü yani Trabzon biraz gerilemiş. Diğer şehirlere göre çok eski kafa. Herkes aynı. 29 yaşında olsun, 26 yaşındaki kişinin mantığıyla 30 yaşındaki aynı, 35 yaşındaki de aynı. Çünkü gelişmemiş bir şehir olduğumuz için şort giyineyim ben şu an şort giyineyim, tanıdık görsün, “işte falancanın kızına bak”. Ama farklı bir yere gittiğin zaman rahatlıkla giyilip o dile getirilmiyorsa demek ki arada çok bir şeylik var... Şimdi en ufak örnek tırnak uzatıyoruz mesela. Tırnaklı kızı erkekler almayacakmış. Bir tırnak yüzünden almayacaksa varsın almasın. Yani ayıp bir şey değil. Çok farklı bir konumdayız. Mesela çok rahatsız oluyorum. Yırtık pantolon, açık seçik giyinmeyi seviyorum ama sırf milletin ne diyeceği için, milletin diyeceğini bırak o bakışları var ya gözüyle zaten adamı yiyorlar. Laf demiyorsa bile diyormuş gibi düşünüyor. O yüzden gerek duymuyorum (...) Bir tatil yerinde plaja gittiğin zaman, denize girdiğin zaman bikini, mayo giyiyorsun, şort giyiyorsun erkekler dönüp bakmıyor. Ama Trabzon’da bunu yaptığın zaman sanki dersin çok affedersin yatakta seni görmüş gibi bakıyor. Yani genelinde Trabzon’da olan bir şey (K3, kadın, 20 yaş, satış danışmanı).

Toplumsal kontrol mekanizmasının hâkim olduğu Trabzon’da genç kadınlar bedenlerini toplumun beklentilerine göre konumlandırmak ve şekillendirmek zorunda kalmaktadırlar. Kadının kıyafetinin ve yaşayış tarzının sınırlandırıldığı böyle bir toplum, genç kadınların kendilerini özgür olarak hissedememelerine neden olmaktadır. Çünkü ait olunan toplumsal grup uygun

davranış biçimlerinin hangileri olduğunu onlara öğretirken her zaman özgürlüğün sınırlarını çizmekte ve kişiyi sınırlandırmaktadır. Özgür bir seçimle içerisine girilmeyen, doğumla belirlenen bu toplumsal grup, bu anlamda özgürlük değil bağımlılık anlamına gelmektedir (Bauman, 2015: 33-34). Söz konusu toplumsal grubun kimlik ve şerefini taşıyan kadınların toplumsal yaşamı da namus kavramı çerçevesinde şekillenmektedir (Ecevitoglu, 2012: 279). Kadınların toplumsal grubun şerefini sarsacak bir utanca sebebiyet veren davranışlarının önceden engellenmesi için de eve kapatılma, örtülme gibi bir takım toplumsal baskılara maruz bırakılması söz konusudur. Bu bağlamda, genç kadınların davranışları anne, baba, kardeşler, akrabalar ve komşular tarafından sürekli denetlenmektedir. Genç kadınlar da bu süreçte kendi bedenleri ve cinsellikleri üzerinde özgürce karar alabilme yetkisine sahip olmadıklarını içselleştirmektedirler (Kandiyoti, 2013: 80-81).

Kamusal alanda dikkat çekici şekilde giyinmemek Trabzonlu genç kadınların özellikle dikkat etmeye çalıştığı toplumsal davranış kalıpları arasındadır. Trabzon'u İzmir gibi daha modern kentlerle kıyaslayan genç katılımcılar o kentlerde yaşayan genç kadınlar kadar da özgür olmadıklarını söylemişlerdir. Üniversite sınavına hazırlanan K4 (kadın, 18 yaş, lise öğrencisi) İzmir'de yaşayan kuzeninin daha serbest olduğunu, gece dışarı çıkabildiğini, erkek arkadaşı ile dolaşabildiğini, istediği kıyafeti giyebildiğini, sigara içebildiğini ancak kendisinin bunları yapma olasılığının olmadığını belirtmiştir. Liseye yeni geçmiş olan katılımcılar ise artık sokakta arkadaşlarıyla oyun oynayamadıklarını belirtmişlerdir, çünkü onlar artık çocuklar gibi dışarıda oyun oynayamayacak kadar büyümüşlerdir.

Yani sokakta yürümek bile sorun bence. Artık o dereceye geldi. Böyle bir makyaj yapalım, süslenelim Meydan'da yürüyemezsin. Yani çok kötü oldu artık açık konuşmak gerekirse. Hani ben bile kiloluyum, bana bakmazlar edası hiç yapmadım. Rahatsızım. Yani ben bile yürürken rahatsız oluyorum sokakta (...) Asla mini etek giyemezsin, şort giyemezsin. Hep öyle bir algı var.

Şöyle söyleyeyim, aynı mahalledeydik, hala daha görüşüyoruz kendisiyle. Aynı mahallede olduğumuz için Trabzon'u geç aynı mahalle olduğunda buluşmak bile sıkıntı. Ben mahallede tanınan bir kızım. Mahalle kızıyım. Herkes de bilir. O da esnaf sonuçta, çalışıyor burada. Komikti biraz, buluşamıyorduk. Trabzon küçük bir yer (K5, kadın, 21 yaş, kuaför çırağı).

Erkek arkadaşıyla birlikte sokakta rahat dolaşamamak ya da sokakta birilerinin sürekli onlara laf atması önemli bir sorun olarak belirtilirken, diğer taraftan yine de Trabzon, kadınlar için oldukça korunaklı bir yer olarak kabul

edilmektedir. K6 (kadın, 17 yaş, lise öğrencisi) Trabzon'un genç kadınlar için "korunaklı" bir yer olduğunu şu sözlerle anlatmaktadır:

Yani ya ben çok dışarı çıkmadığım için hani (...) Bir kız olarak ne diyebilirim ki yani güzel hani. Bir insana tabii ki böyle şeyler var terbiyesizler var, hani böyle laf atan o zaman oldu mu hiç bakmıyoruz zaten. Kendim için konuşuyorum ama. Mesela eğer hani bir ağabey bir amca sana biri laf attığında gördüğünde "sen ne yapıyorsun?" diye hemen çıkışabiliyor. Yani koruyorlar. O yönden iyi. O tarzda olunca seviyorum yani. Ve Trabzon'da genç olmak bence güzel ya. Çünkü insanlar birbirine bağlı (...) Yani güvenebiliyorsun insanlarına az çok.

Genç kadın katılımcılar Trabzonlu erkekler tarafından "korunma" karşılığında, bedenlerinin toplumsal cinsiyet normları çerçevesinde kontrol edilmesini kabul etmektedir. Onlara göre, "kendisini taşıyabilen" ve "kendisini koruyabilen" bir genç kadın her yerde rahat edebilmektedir. Yerine göre davranmasını bilen bir genç kadın, Trabzon'da girmeyeceği mekânları, selam vermeyeceği insanları belirleyebilmektedir.

Aslında Trabzon'da genç kadın olmak zor değil bence. Çünkü hani mesela büyük şehirlerde bir kendini kollama söz konusu ama burada öyle değil. Yani herkes güvenilir geliyor insana. Mesela İstanbul'a falan da gittim, hani büyükşehirlere. Oradaki yaşam buradaki gibi değil. Mesela burada sokağa çık, rahatça dolanırsın. Hani hiç bilmesen, birine sorsan, hiç korkmazsın hani başına bir şey gelecek diye (K7, kadın, 20 yaş, üniversite öğrencisi).

Korunma karşılığında bedenlerinin denetlenmesini tercih eden kadınlar yine de toplumsal baskıyı önemli bir sorun olarak görmektelerdir. Ancak toplumsal baskıyı sadece kadın katılımcılar hissetmemektedir. Erkek katılımcılar da toplumsal baskı nedeniyle, henüz gençken girebilecekleri bar, disko gibi mekânlara giremediklerini belirtmektedirler. Ya aileleri izin vermemekte ya da gizli gizli gidecek olsalar da tanıdıkları bir büyükle karşılaşma ihtimalleri doğmakta ve ona görünmeden çıkmak zorunda kalmaktadırlar. Bu tür mekânlara gitmek isteyip de gidemediğini çekinerek anlatan berber çırağı K2 (erkek, 19 yaş) şunları söylemiştir:

Trabzon yetersiz. O konuda çok sosyal alan yok. Yani hani gidip eğlenebileceğin zaten olsa da baskı var üzerinde. Bunu yapsam görür mü biri? Nasıl diyeyim mesela o şey konuya giriyor ama... ya zaten gidemezsin, gittin mi... bu şeyi ben çok merak ederim. Bu Vatan Partisi'nin üst tarafı olsun (rock bardan bahsediyor). Şimdi oraya giderim mesela öyle yerleri merak ediyorum ama...

K8 (erkek, 26 yaş, doktora öğrencisi) de benzer bir durumdan bahsetmektedir:

Trabzon bir genç için sıkıcı bir yer. Üniversite mahallesi, Konaklar veyahut da Kalkınma üniversite mahallesi gibi değil yani birçok yönden yetersiz. Ha burada alkol almak isteyen bir öğrenci çok yakın bir zamana kadar araçla gidebileceği bir yerde ancak alkol alabilirdi. Ve orası da şehirde herkesin kullandığı bir alandı. Hâlbuki üniversite öğrencisi üniversitenin yakınında yalnızca üniversite öğrencilerinin geldiği bir yer ister mantık olarak. Benzer yaş gurubunda olduğu insanlarla takılmak ister. Çünkü öyle bir yerde takılsa kimse kahkahasına efendime söyleyeyim haline, hareketine, tavrına, kıyafetine bakıp onu yargılamaz orada. Ama şehrin böyle daha iç yerlerine girdiği zaman, şehrin yerlileriyle muhatap olduğu zaman davranışlarını, hareketlerini birazcık daha dizginlemek zorunda kalır. Genç olan hiç kimse de eğer eğlenecekse hareketlerini dizginlemek gibi bir tribin içerisine girmek istemez (...) Ya biz mesela lisedeyken puba giderdik. Bir sürü amcamızı, abimizi, tanıdığımızı görürdük, mecbur dönerdik. E bilardo oynamak isterdik, bakardık bir sürü kişi var, oynayamazdık yani.

Yukarıdaki anlatılarda görüldüğü üzere, erkek ve kadın katılımcıların bahsettikleri toplumsal baskı deneyimleri arasında farklar bulunmaktadır. Kadınlar daha çok kadınsılıklarını gizleyerek kamusal alanda bulunmaları ve toplumun namus düzenini bozmayacak şekilde davranışları gerektiğinin altını çizmektedir. Etraftan gelecek her türlü sözlü tacize yönelik önceden tedbirli olmaları hareket alanlarını kısıtlamaktadır. Erkekler için ise, dini ve manevi değerlerin yüceltiği bir toplumda alkol kullanılan bir mekâna girmek ayıp karşılanmaktadır.

Görüldüğü üzere, Trabzon çoğu gencin bedenlerini kontrol altına almaktadır. Özellikle gençlerin toplumsal baskıyı üzerlerinde hissetmesinde kentteki tüm toplumsal ilişkilerde ortaya çıkan muhafazakâr, geleneksel ve milliyetçi söylemin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Gençlerin bedeni söz konusu söylem çerçevesinde kontrol edilmektedir. Trabzon dinci ve muhafazakâr bir kenttir. Her Cuma, Cuma namazlarının kılındığı vakitte çoğu dükkân kapalıdır ve kent merkezinde ramazan ayında açık restaurant bulmak güçtür (Bozok, 2013: 198-199). Genç erkekler kendilerini, İslam ve geleneğin (yaşça büyüklere saygı göstermek) belirlediği ahlak kuralları çerçevesinde hareket etmek zorunda hissettikleri için alkol alabilecekleri mekânlara girememektedir.

Kadınların bedenlerinin kontrol edilmesi ise, yine kente hâkim olan bir diğer ideolojiden, milliyetçilikten de kaynaklanmaktadır. Milliyetçilik ataerkil bir yapıyı desteklemektedir. Ulusun onurunu korumakla görevli olan,

milliyetçiliğin asıl faileri erkekler iken, kadın bu ideoloji tarafından baskılanmaktadır (Bozok, 2013: 183-184). Bu durumda Trabzon'daki genç kadınların bedenleri üzerinde toplumsal bir baskı hissetmelerinin yanında çelişkili olarak toplumun erkeklerinden korunma talep etmeleri ile milliyetçi ideolojinin kente hâkim olması örtüşmektedir. Milliyetçi kültür içerisinde kadınların kocalarını desteklemek, ulusun çocuklarını yetiştirmek ve ulusun namusunu simgelemek gibi geleneksel rollerini yerine getirmesi beklenmektedir ve kadın böyle bir kültür içerisinde bastırılmıştır. Bu anlamıyla (dinsel ya da ulusal) milliyetçilik muhafazakârdır ve bu aynı zamanda ataerkilliği de beraberinde getirmektedir. Ulusun annesi olma rolü verilen kadının iffeti de ulus için büyük önem arz etmektedir. Namuslarına herhangi bir leke gelmemesi için milliyetçi ideoloji kadınların bedenleri ve cinsellikleri üzerinde tahakküm kurmaktadır (Nagel, 2011: 81-84). Böyle bir ataerkil gelenek içinde erkekler kadınların ve ulusun sahipleri ve koruyucuları rollerini üstlenirken, kadın da ailenin ve ulusun namusunu temsil etmektedir (Najmabadi, 2011: 131; Nagel, 2011: 84).

Öyleyse milliyetçi ideoloji şeref ve namus kavramlarını kutsarken, kadının namusunun korunması söylemi de vatanın namusunun korunması söylemi ile yeniden üretilmektedir. Bu bağlamda Trabzonlu genç kadınların bedenleri üzerindeki kontrol, onların iffet kavramı çerçevesinde baskılanmasına yol açmaktadır. Çünkü milliyetçi ideolojide kadın ulusun biyolojik üretiminde önemli bir role sahiptir. Bu nedenle ırkın saflığı ve devamlılığı için kadın bedeni kontrol edilmelidir. Bu anlamda kadınlar sadece bireyler değildir, milli, etnik ve ırksal cemaatlerin mensubudurlar ama kendi topluluklarının eyleyicileri de değildir (Yuval-Davis, 2010: 78-82). Kentin muhafazakâr, geleneksel ve milliyetçi kültürü gençlerin özgürlüklerini kısıtlamasına rağmen, güvenli bir ortam da sağladığı için (örneğin kadın katılımcılar bedenlerini kontrol etmek karşılığında erkekler tarafından korunma güvencesi elde etmektedir) gençler tarafından gönüllü olarak kabul görmektedir. Bu durum aynı zamanda gençlerin de söz konusu ideolojiler etrafında kimliklerini inşa etmelerine neden olmaktadır.

4. TRABZON GENÇLİĞİ MİLLİYETÇİ Mİ?

Trabzon gençlere, büyük bir çoğunluğunun siyasal kimliğini milliyetçi ideoloji üzerinden inşa ettiği bir kent deneyimi sunmaktadır. Özellikle 2000'li yıllarda milliyetçi, muhafazakâr ve İslamcı tepkilerin kentte daha görünür olduğu gözlemlenmektedir. Ekim 2004'te kent merkezinde bulunan McDonalds bombalanmıştır. Nisan 2005'te F tipi cezaevlerini protesto etmek için bildiri dağıtan Tutuklu ve Hükümlü Aileleri ile Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (TAYAD) üyesi olan gençlere saldırılmıştır. Ağustos 2005'te Maçka'da

yakalanan üç PKK militanı linç edilmiştir. Ocak 2006'da Doğu Anadolu Bölgesi'nden gelen işçilerin gittiği çay ocağına molotof kokteyli atılmıştır. Şubat 2006'da bir genç, Rahip Andrea Santoro'yu görev yaptığı kilisede öldürmüştür. Ocak 2007'de Agos Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Ermeni Gazeteci Hrant Dink yine Trabzonlu bir genç tarafından öldürülmüştür. Trabzonsporlu taraftarlar Hrant Dink'in katil zanlısının giydiği beyaz bere ile Hüseyin Avni Aker stadyumuna girmişlerdir. Ocak 2011'de Muhteşem Yüzyıl dizisi protesto edilmiştir. Nisan 2015'de ise Fenerbahçe futbolcularını havaalanına götüren otobüse Trabzon'da silahla saldırılmıştır (Bakirezer ve Demirer, 2010: 11; Bozok, 2016: 429). Temmuz 2016 tarihinde Maçka'da yol kontrolü yapan polis ekiplerine yönelik gerçekleştirilen saldırının ardından ormanlık alana kaçan teröristleri yakalamak için operasyon başlatılmış, orada yaşayan vatandaşlar da silahlarıyla polise yardım etmek için ormanlık alana girmiştir (www.61saat.com).

Trabzon'da gerçekleştirilen saha araştırmasında, gençlerin milliyetçi tutumlarını ölçen ve İstanbul'da gerçekleştirilen diğer çalışmalarla hemen hemen benzer sonuçlar elde edilmiştir. Gençlerin milliyetçiliği tanımlarken kullandıkları ifadelerin benzerleri bu çalışmada derinlemesine mülakat katılımcılarına yöneltilen "Vatan sizin için neresidir?" sorusuna verilen yanıtlarda görülmüştür. Yanıtların geneline bakıldığında Türk unsuru bir nebze daha ön plana çıkarılmaktadır. Bu anlamıyla, Trabzon'daki gençlerin İstanbul'dakilere nazaran Türk ortak kimliğini daha çok öncelikledikleri söylenebilir. Bu da onların daha milliyetçi bir görüşe sahip olduklarını göstermektedir. Üstelik İstanbul'da gerçekleştirilen bir araştırmada da Karadeniz'den İstanbul'a giden ve Rumca konuşan Müslüman gençlerin kendilerini Türk milliyetçiliği üzerinden tanımladıkları sonucuna ulaşılmıştır (Deniz, 2014: 251). Gülten Kazgan (2007: 42-43)'in İstanbul gençliği üzerine yapmış olduğu çalışmasında katılımcıların %60,2'si milliyetçiliği "kişinin ülkesini ve milletini sevmesi" gibi aşırı olmayan bir şekilde; %19,4'ü "kişinin Türk milletini diğer tüm milletlerden üstün görmesidir"; %11,5'i de "Türkiye sınırları dışında yaşayan tüm Türkleri aynı çatı altında toplamaya çalışması, sınırları daha büyük bir Türkiye istemesidir" gibi daha radikal olarak tanımladıkları görülmektedir. İlk seçenek eğitim düzeyi yüksek olan gençler tarafından dile getirilirken, son iki seçenek daha çok eğitim seviyesi düşük olan gençler tarafından ifade edilmiştir. Dolayısıyla İstanbul'da yaşayan gençlerin aşırıya kaçmayan bir milliyetçilik anlayışına sahip oldukları söylenebilir. Benzer bir sonuç *Eğitimin Değeri ve Gençlik: Eğitimli İstanbul Gençliğinin Değerler Dünyası* başlıklı çalışmada da dile getirilmiştir. Eğitimli İstanbul gençliğinin aşırı bir milliyetçi söyleme ve siyasal tutuma sahip olmadığı görülmektedir. Onlara göre, milliyetçilik daha çok siyasal aktörler tarafından oy kazanmak için araçsallaştırılan bir söylem niteliğindedir (Kaya, 2007: 153).

Bu çalışma kapsamında, derinlemesine mülakat katılımcılarının genellikle vatanlarını Türkiye olarak tanımladıkları görülmektedir. Çok azı (4 kişi) öncelikli olarak Trabzon'un vatanları olduklarını söylemiştir. Birkaçı ise (3 kişi) Türklerin yaşadığı her yerin vatan olduğunu belirtmiştir. Böylece Türkiye sınırlarının dışına da çıkıldığı ve tüm Türki devletlerin vatan olarak kabul edildiği gibi aşırı bir söyleme sahip gençlerin var olduğu da görülmektedir. Ancak çoğunluk için vatan Türkiye'dir. Katılımcılar için vatan, aynı ortak kültürün paylaşıldığı, yansıtıldığı, yaşatıldığı, Türklere ait olan, onları var eden, sınırları çizilmiş, uğruna fazlaca kan dökülerek korunmuş, doğulan, doyulan ve kan bağıyla bağlı olduklarının desteğinin alındığı toprak parçasıdır. Katılımcıların anlatılarında Türkiye öncelense de hemen ardından Trabzon'un da bir memleket olduğu vurgulanmaktadır. Böylece gençlerin kente olan aidiyetlerinin mikromilliyetçi bir tutumla dile getirildiği görülmektedir. Hatta "Bize her yer Trabzon" sözünde olduğu gibi ikisi çoğu durumda iç içe geçmektedir. Türkiye Trabzon'dur, Trabzon ise Türkiye'dir. K10 (erkek, 22 yaş, üniversite öğrencisi) bunu "Trabzon dışına çıkmayı pek hani istemeyiz, rahat edemeyiz diyoruz ama Türkiye'nin neresinde olursak olalım, o vatandır, bizim içimizdedir" sözleriyle ifade etmektedir.

Genellikle insan grupları kendi vatanlarını dünyanın merkezi olarak görme eğilimindedir (Tuan, 2001: 149). Hatta vatan, bir yuva olabilmekte (Christou, 2006: 120), karşılıklı güvene ve ortak bağa dayanan ideal bir aile sunabilmektedir (Bauman, 2015: 53). Derinlemesine mülakat katılımcıları da vatani sevmenin bir zorunluluk olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü geçmişte uğruna dökülen kanlar nedeniyle vatan kutsaldır. Gençler ev olarak tanımladıkları vatanları olmaz ise kimliksiz kalacaklarına, yaşamlarının sona ereceğine inanmaktadır. Her şeyden daha kıymetli olan vatani K9 (erkek, 22 yaş, üniversite öğrencisi) şöyle anlatmaktadır:

Ben mesela bazen öyle içime vatan aşkı doğuyor ki, bazen diyorum ki bu dünyada haşa Allah'tan daha ötede Türkiye, Türk Bayrağı veya vatanımız. Haşa bir anlık duygularla dersin ya. Allah bir vatan iki. Anam babam herkes ölsün. Vatanım kalsın. Ben öleyim, anam babam ölsün. Şu anda anında kesilsin ömrümüz kalmasın ama vatan sağ olsun. Böyle farklı bir duygu yani. Her şeyden öte. Vatan sevgisi biraz fazla.

Yukarıdaki anlatıda K9 kendi vatanını hayatının merkezine koymaktadır. Öyle aşırı bir sevgidir ki vatan olarak tanımladığı mekân bazı durumlarda dini inancının, ailesinin ve kendi hayatının ötesine geçmektedir. Trabzon'da yaşayan gençlere göre, varlığının sonsuza dek devam etmesi gereken vatandır.

Toplumsal ilişkilerin ve kimliklenmenin yer/uzamı olarak vatan, ulusal imgeler ve hayalleri de içermektedir. Kendi vatanını yeryüzünün merkezi olarak

görmek tamamen bir mittir ve bu şekilde yeryüzünde birbiri ile çatışmayan farklı dünyanın merkezi mitleri birlikte yaşayabilmektedir (Tuan, 2001: 150-158). Ortak yuva olan vatanın güvenliği ve bütünlüğü için de “öteki” her zaman bir tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Burada aidiyet yabancılara karşı kendi kimliğini korumayı gerektirmektedir (Christou, 2006: 123). Trabzon’da gençler genellikle PKK militanlarını vatana karşı bir tehdit olarak algulamakta ve onları öteki olarak kurgulamaktadır. Belirsizlik ve güvensizliğin olduğu durumlarda bireyler ortak gruplarına daha kolay bağlanmakta ve ötekini de çok kolay bir şekilde tehlike olarak görebilmekte, onu marjinalleştirebilmektedir (Uyan Semerci vd., 2017: 269).

Trabzon’da erkekliğin nasıl inşa edildiğini araştıran Bozok (2013: 190) Trabzonlu erkeklerle yaptığı derinlemesine mülakatlardan elde ettiği verilerle Kürtlerin şehir merkezinde barınmadığı inancının yaygın olduğu sonucuna varmıştır. Anlatılarda Trabzonlu erkeklerin kente çalışmak için gelen Kürt asıllı vatandaşları şehir merkezine ve merkezde bulunan çay bahçelerine kesinlikle sokmadıklarını söyledikleri görülmektedir. Bu durum elbette gerçeği yansıtmamaktadır, sadece katılımcıların hayali olarak kurguladığı bir şeydir. Çünkü kent merkezine yakın bir noktada Kürt işçilerin iş için toplandıkları görülmektedir. Yine de Trabzonluların yabancı düşmanlığı yaptığı görülmektedir. Etnik azınlıkların kentte olmadığı inancı ve Tek bir Türk ırkının kentte varolduğu hayali Andersoncu anlamda bir hayali cemaatin oluşturulduğunu göstermektedir (Bozok, 2013: 191-192).

Gençlerle yapılan derinlemesine mülakatlarda ise, böyle bir söylemin inşa edilmediği görülmüştür. Onlara göre militan olmayan ve Türk milli değerlerini özümseyen her Kürt Trabzon’da barınabilir, istediği her yere girebilir (ancak bölücü söylemlerden uzak durması kaydıyla). Bu durum gençlerin farklılıklara karşı daha ılımlı olduklarını göstermektedir. Tıpkı Ferhat Kentel (2005: 12)’in 1980 sonrası gençlerinde hâkim olduğunu savunduğu görelilik hissiyatının² gençlerin “öteki”ne karşı daha duyarlı bir tutum sergilemelerine neden olduğunu söylemesi gibi. Ancak Trabzonlu gençlerin daha homojen kimliklerle kendilerini tanımladıkları düşünülürse bu görelilik hissiyatının tam anlamıyla oluştuğunu söylemek de mümkün değildir.

---

² Ferhat Kentel tarafından kullanıldığı şekliyle görelilik hissiyatı, gençlerin karşıt kimliklerin referanslarını bir arada kullanarak (laiklikle din, devletçilikle liberalizm, özgürlükçülükle otoritarizm, milliyetçilikle evrensellik, politiklik ile apolitiklik gibi), yeni kimlikler inşa edebilmelerini sağlamaktadır. Söz konusu görelilik hissiyatı evrensel ve tek tipleştirici ideolojilerden daha çok birleştirme, birbirine yakınlaştırma kapasitesine sahiptir. Çünkü birey bu sayede ötekini dışlamamakta ve onu kendi içinde taşıyabilmektedir. Böylece farklı kimliklere duyarlı gençler yeni siyaset yapma biçimleri oluşturabilmektedirler. Bkz.: Kentel, Ferhat (2005), “Türkiye’de Genç Olmak: Konformizm ya da Siyasetin Yeniden İnşası”, Birikim, 196: 11-17, s. 16.

Mülakat katılımcıları da çoğunlukla militanlardan³ “terörist” ya da “onlar” şeklinde bahsederken, karşılırları “biz” diye olumladıkları bu vatanın gerçek sahipleri olan Türkleri koymaktadırlar. “Biz” ve “onlar” arasındaki ayırım “duygusal bağlanma ve antipati, güven ve kuşku, güvenlik ve korku, işbirliği ve çekişme arasındaki ayırımı temsil” etmektedir. “Onlar” olarak kurgulananın “biz”e hınç duydukları düşünöldüğünden, her an “biz”e zarar verebilirler korkusu belirmektedir (Bauman, 2015: 51). Bu alanda herkes ötekinin saldırılarına karşı tetikte olmalıdır. Trabzonlu gençlerde, yabancı ve tehditkâr olan “onlar”a karşı Türk kimliği duygusal anlamda yüceltilmekte ve toprak parçası uğruna vatansever coşkular yaratılmaktadır. Söz konusu coşkulu hal ise savaşmayı meşru kılmaktadır (Hobsbawm, 2014: 202). Tam da bu esnada şehitliğin kutsandığı görölmektedir. İdeal bir aile olarak görölen iç grubun tüm üyeleri milli bir dayanışma içerisindedir ve milleti, vatani için kendisini feda etmeye her zaman hazırdır (Bauman, 2015: 53).

İstanbul gibi metropol kentlerde yapılan araştırmaların aksine, vatan için şehit olmak Trabzon’daki katılımcılar için oldukça kutsal bir mertebedir. Yaraman (2003: 96-97)’ın İstanbul’da gerçekleştirdiği araştırmasında erkeklerin %62’sinin olanak olsaydı askerlikten muaf olmak isteyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Birey olmanın en çok hissedildiği böyle bir kentte hem modern hem de ataerkil değerlerin çözüldüğü görölmektedir. Trabzon’da ise durum tam tersidir. Çoğu erkek katılımcının asker ve şehit olmak için oldukça hevesli olduğu görölmektedir. Çünkü bu şekilde vatani için ölen kahramanlara dönüşebileceklerdir. Askerlik genel olarak erkeklerin katıldığı bir kurumdur. Erkekler bu kurumda eğitilerek “savaşçı” yapılmaktadır. Tamamen erkek egemen değerlerin yüceltildiği askerlik “kahraman erkekler” mitini de kurmaktadır (Sancar, 2009:154). Ordu aynı zamanda yönetsel olarak da genellikle erkeklerin egemenliğinde olan bir kurumdur. Bu nedenle egemen erkeklik ve milliyetçilik oldukça iç içe geçmiş iki ideoloji ve kültürdür. Özellikle milliyetçiliğin militarist taleplerini karşılayabilen bir erkeklik kültürü söz konusudur ve şeref, korkaklık, cesaret, vatanseverlik ve görev gibi kavramlar hem milliyetçilik hem de erkeklik ile ilişkili kavramlardır. Üstelik çoğu erkek için askerlik görevini yerine getirememek bir utanç vesilesi olabilmektedir. Aksi halde korkaklıkla suçlanacaklardır (Nagel, 2011: 75-80)⁴.

Vatan ve millet erkekler tarafından korunmalı ve temsil edilmelidir. Kadınlar da bu söylemin yeniden üretimine katılmaktadır. Onlara göre de

³ Derinlemesine mülakat katılımcıları militan ve terörist ifadelerini aynı anda kullanmışlardır. Onlara göre, bir Kürt eğer PKK militanı değilse terörist de değildir. Mülakatlarda gençlerin kullandığı militan kavramı bazı örneklerde PKK sempatanlarını da kapsamaktadır. Yazar bu nedenle militan kavramını kullanmayı tercih etmiştir.

⁴ Kadınlara düşen görev ise ulusun sağlıklı bir şekilde üremesini sağlamak, toplumun ideolojik olarak yeniden üretimine katılmak, ulusal kültürü gelecek nesillere aktarmaktır.

erkekler askere gitmeli ve borçları olan bu görevi yerine getirmelidir ve K1 (kadın, 25 yaş, üniversite mezunu, çalışmıyor)'un ifadesi ile de "şehit olduklarında vatanı kurtarmış olmaktadır". Çünkü vatanın varlığı ve devamlılığı onların bedensel varlıklarının son bulması ile sağlanabilmektedir. K5 (kadın, 21 yaş, kuaför çırağı) de kilosundan ötürü askerlikten muaf olan eski erkek arkadaşından bu nedenle ayrıldığını şu sözlerle anlatmaktadır:

Vatan demek benim için can borcu demek. Her erkeğin yapmak isteyeceği, yapacağı bir şey demek. En son erkek arkadaşım da bu yüzden ayrıldım. Kilosu var diye askerlikten muaf oldu. Muaf olmak için yedi kilosu vardı, o yedi kiloyu inat edip vermedi, üzerine on kattı. Ve ben direkt ayrıldım. Benim için vatan bu demek. Her erkeğin bu borcu vermesi demek.

Şehitlik ya da vatan konusundan bahsedildiğinde, katılımcıların konuyu hemen 15 Temmuz darbe girişimine getirdikleri ve bu olaydan örnekler verdikleri görülmektedir. 15 Temmuz 2016'da gerçekleştirilen darbe girişimi, terör saldırılarının dışında günümüz gençlerinin Türkiye siyasi tarihinde deneyimledikleri en önemli travmatik olay olarak belirmektedir. Bu travma gençlerde vatanını yitirme korkusu yaratmıştır. Üstelik 15 Temmuz darbe girişimi, mevcut hükümet açısından ulusal kimliğin İslamcı formunun ve imanlı gençliğin oluşturulmasında önemli bir tarihi olay olarak belirmektedir (Lüküslü, 2016: 645). Dolayısıyla söz konusu olayın milli ve manevi duyguları gençler nezdinde pekiştirdiği görülmektedir. Bununla birlikte, katılımcıların vatan olarak tanımladıkları mekâna atfettikleri anlamın yanında kendisini ve ötekini hangi unsurlar üzerinden kimliklendirdiklerinin analizi de Trabzon'daki gençlerin milliyetçi ve muhafazakâr tutumlarını göstermesi açısından önemlidir. Bundan sonraki bölüm katılımcıların farklılıklara karşı olan tutumlarının analizine ayrılmıştır.

5. FARKLILIKLARA SINIRLI HOŞGÖRÜ

Birey kendi kimliğini öteki aracılığıyla ulus, ırk, cemaat, mezhep, sınıf, siyasi parti gibi ortak aidiyetler üzerinden kurmaktadır (İstanbul Mülkiyeliler Vakfı ve Konrad Adenauer Vakfı, 1999: 77). İstanbul gibi metropollerden farklı olarak, görece daha homojen bir toplum profili çizen Trabzon'da gençlerin kendilerini daha yüksek oranlarla kente hâkim olan Müslüman Türk kimliği üzerinden tanımlamaları olasıdır. Çalışmada kullanılan ankette gençlere kendilerini ait hissettikleri ilk üç kimlik sorulmuştur. İlgili soruya yanıt verenlerin %43,3'ü Türk kimliğini ilk sırada; %36,7'si Müslüman kimliğini ikinci sırada; %17,2'si kadın ve %15,8'i Trabzonlu kimliğini üçüncü sırada belirtmişlerdir. Üçüncü sıradaki bu çeşitlilik cinsiyet farklarından kaynaklanmaktadır. Üçüncü işaretlemelerde kadınların %33,3'ü kadın, erkeklerin de %19,4'ü Trabzonlu olmayı üçüncü kimlikleri olarak ifade ettikleri

görülmektedir (erkeklerin %16,3'ü de erkek olmayı seçmiştir). Öyleyse kadınların toplumsal cinsiyet rollerini erkeklere göre daha çok vurguladıkları görülmektedir.

Tablo.2: İlk Üç Kimlik

Kategori		1. Seçenek			Toplam	2. Seçenek			Toplam	3. Seçenek			Toplam
		Kadın	Erkek			Kadın	Erkek			Kadın	Erkek		
Türk	Sayı (Kişi)	68	100	168	42	53	95	21	10	31			
	Cinsiyet %	35,80%	50,50%	43,30%	22,30%	27,00%	24,70%	11,50%	5,10%	8,20%			
Müslüman	Sayı (Kişi)	41	50	91	66	75	141	12	13	25			
	Cinsiyet %	21,60%	25,30%	23,50%	35,10%	38,30%	36,70%	6,60%	6,60%	6,60%			
Kadın	Sayı (Kişi)	16	1	17	42	0	42	61	4	65			
	Cinsiyet %	8,40%	0,50%	4,40%	22,30%	0,00%	10,90%	33,30%	2,00%	17,20%			
Erkek	Sayı (Kişi)	0	11	11	0	24	24	0	32	32			
	Cinsiyet %	0,00%	5,60%	2,80%	0,00%	12,20%	6,30%	0,00%	16,30%	8,40%			
T.C. Vatandaşı	Sayı (Kişi)	10	7	17	17	14	31	20	33	53			
	Cinsiyet %	5,30%	3,50%	4,40%	9,00%	7,10%	8,10%	10,90%	16,80%	14,00%			
İnsan	Sayı (Kişi)	48	19	67	12	9	21	18	23	41			
	Cinsiyet %	25,30%	9,60%	17,30%	6,40%	4,60%	5,50%	9,80%	11,70%	10,80%			
Dindar	Sayı (Kişi)	1	1	2	1	1	2	4	5	9			
	Cinsiyet %	0,50%	0,50%	0,50%	0,50%	0,50%	0,50%	2,20%	2,60%	2,40%			
Ateist	Sayı (Kişi)				0	1	1	0	2	2			
	Cinsiyet %				0,00%	0,50%	0,30%	0,00%	1,00%	0,50%			
Trabzonlu	Sayı (Kişi)	3	5	8	5	8	13	22	38	60			
	Cinsiyet %	1,60%	2,50%	2,10%	2,70%	4,10%	3,40%	12,00%	19,40%	15,80%			
Trabzonsporlu	Sayı (Kişi)	2	4	6	1	9	10	14	21	35			
	Cinsiyet %	1,10%	2,00%	1,50%	0,50%	4,60%	2,60%	7,70%	10,70%	9,20%			
Karadenizli	Sayı (Kişi)	1	0	1	2	2	4	11	15	26			
	Cinsiyet %	0,50%	0,00%	0,30%	1,10%	1,00%	1,00%	6,00%	7,70%	6,90%			
Toplam	Sayı (Kişi)	190	198	388	188	196	384	183	196	379			
	Cinsiyet %	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%			
	Pearson Chi-Square			0,00	Pearson Chi-Square		0,00	Pearson Chi-Square		0,00			

Yukarıdaki sonuçlarla benzer şekilde, Trabzon'da gerçekleştirilen bir araştırmada Trabzonlu erkeklerle yapılan derinlemesine mülakatlarda da erkeklerin kendilerini Türk, Müslüman ve Trabzonlu (ya da Karadenizli) şeklinde tanımladıkları görülmektedir. Hatta çoğu durumda Trabzonlu olmak Türk olmaya öncelenmektedir (Bozok, 2013: 178, 184). Türkiye genelinde de gençlerin Trabzonlu gençlerde olduğu gibi Türk kimliğini öncelediği görülmektedir. 2017 yılında tamamlanan ve gençlerin “biz” ve “öteki” inşalarının araştırıldığı çalışmada Türkiye’de gençlerin öncelikli olarak kendilerini Türk kimliği (%23,1) ile tanımladıkları görülmektedir (Uyan Semerci vd., 2017: 226). Söz konusu oranın düşük olması, Türkiye genelinde gençlerin

kendilerini diğer azınlık kimlikleri ile de tanımlamalarından kaynaklanmaktadır. Derinlemesine mülakatlardan elde edilen veriler de anket sonuçlarını destekler niteliktedir. Derinlemesine mülakat katılımcılarına ilk üç kimliği sorulduğunda Müslüman, Türk, Trabzonlu ve Trabzonsporlu olmanın öne çıktığı görülmektedir. Bu kimliklerin yerleri kişiden kişiye değişse de genel hatları ile katılımcıların kendilerini bu dört kimlikle tanımladıkları gözlemlenmektedir. Öyleyse, Trabzonlu gençlerin kimliklerini Türk-Müslüman-Trabzonlu ya da Türk-Müslüman-Kadın/erkek olarak kurdukları görülmektedir⁵.

Gençlerin kimliklerini bir ulus ve din üzerinden kurmaları onların farklılık gruplarını nasıl tanımladıklarıyla da ilişkilidir. Bu aynı zamanda bir öteki inşasıdır. Türkiye’de gençlerin kendilerini tanımladıkları kimliklerden referansla çok farklı toplumsal grupları öteki olarak işaretledikleri görülmektedir. Siyasal ideolojilerine göre özellikle siyasal İslamcılar, milliyetçiler, ulusalcılar ve “kafa tasçılar”la birlikte Kürt milliyetçilerinin ve Yahudilerin öncelikli olarak öteki olarak kurgulandığı görülmektedir. Yaşam tarzlarına göre ise, daha çok LGBTİ (Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transeksüel/Travesti, İnterseks) bireylerin ve etnik ve mezhepsel olarak Alevilerin, Suriyelilerin, Arapların daha çok ötekileştirildiği görülmektedir. Bu grupların ötekileştirilme gerekçeleri de toplumda daha fazla söze sahip olmaları, samimi olmamaları, kendisine verilenleri hak etmemeleri olarak belirtilmektedir (Uyan Semerci vd., 2017: 161-169)⁶. Konya’da üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilen çalışmada da feminist, Alevi, eşcinsel, dinsiz, Yahudi, Rum, Ermeni, Kürt ve Çingene kimliklerinin ötekileştirildiği

⁵ Ankette yer alan “Trabzonlu olmak kimliğimin önemli bir parçasıdır” ifadesine cevap verenlerin %54,8’i ifadeye “kesinlikle katıldığımı” belirtirken, %19,1’i “katıldığımı” ifade etmiştir (Toplamda %73,9). Söz konusu sonuçlar, Trabzonluluğun gençlerin kimlik inşasında önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Ancak Türk ve Müslüman olmak ise Trabzonluluğa öncelenmektedir. Trabzonluluğun üçüncül konumunu destekleyen bir diğer sonuç ise katılımcıların ankette yer alan “Trabzonlu ya da Karadenizli olmayan birisiyle evlenmem” ifadesine verdikleri yanıtlarda da görülmektedir. İfadeye cevap verenlerin %10,9’u “kesinlikle katılıyorum”, %5,9’u “katılıyorum”, %14,7’si “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, %23,3’ü “katılmıyorum” ve %45,2’si “kesinlikle katılmıyorum” demiştir. Bu durumda Trabzonlu gençlerin Trabzonlu olmayan birisiyle evlenebileceğini düşündüklerini söylemek mümkündür. Toplamda katılımcıların %68,5’i Trabzonlu ya da Karadenizli olmayan birisiyle evlenebileceğini ifade etmiştir.

⁶ Aynı çalışmada gençlere hangi gruplarla ortak yanları olmadığı anket sorusu şeklinde sorulmuştur. Sonuçta sırasıyla eşcinseller, ateistler/dinsizler, başka dinden olanlar, azınlıklar, aşırı dinciler, Geziciler, sosyalistler/komünistler, göçmenler, Aleviler, Kürtler %50 oranının üstünde yakın hissedilmeyen gruplar olarak ifade edilmişlerdir. Bkz.: Uyan Semerci, Pınar vd. (2017), “Biz”liğin Aynasından Yansıyanlar: Türkiye Gençliğinde Kimlikler ve Ötekileştirme (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları), s. 242. Din üzerinden farklılıklar ilk sıralarda yer alsalar da ötekinin çok farklı kimlikler üzerinden kurgulandığı görülmektedir. Kozmopolit bir kent olmayan Trabzon’da farklılık gruplarının sayısı oldukça azdır ve kamusal alanda bu farklılıklarla karşılaşma oranı oldukça düşüktür. Bu nedenle Trabzon’da gençler daha çok milli ve dini değerler üzerinden bir kategorileştirme ile ötekini inşa etmektedir.

görülmektedir (Alptekin, 2012: 136)⁷. İstanbul Mülkiyeliler Vakfı ve Konrad Adenauer Vakfı (1999: 84)'nın yaptığı araştırmada dinsizler ve eşcinsellerin daha çok kendisini geleneksel-İslamcı ve milliyetçi olarak tanımlayan gençler tarafından ötekileştirildikleri gözlemlenmiştir.

Trabzon'da ise, katılımcıların ötekini daha çok dinsel ve etnik temel üzerine kurdukları görülmektedir. Katılımcılar bu farklılık grubunun Trabzon'da yaşayabilmesini bu kentin değerlerine saygı duymasına bağlamaktadır. Bu anlamda, gençlerin çokkültürlülüğe tamamen açık olmadıklarını söylemek mümkündür. Çünkü gençler, farklılık gruplarından kamusal alanda ortak yaşama uygun pratikleri yerine getirmelerini beklemektedir. Burada (sınırlı da olsa) hoşgörü prensibinin Trabzonlu gençlerde hâkim olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Farklılık gruplarının özel alanlarında dini ve kültürel pratiklerini yerine getirmeleri bir sorun teşkil etmezken, kamusal alanda bu farklı pratiklerinin görünür olması Trabzonlu genç katılımcıları rahatsız etmektedir. Eğer farklılık gruplarının kültürel özellikleri ortak yaşam ve kolektif değerlerin talepleri ile uyumlu ise bir sorun teşkil etmemektedir (Schnapper, 1998: 258-259). Bu durumda Trabzonluların değerlerini zedeledikleri anda farklılıkların varlığı gençler için bir tehlike olmakta, dolayısıyla engellenmeleri gerekmektedir. Trabzonlu gençlik, tehlikeli olarak imledikleri bu farklılık gruplarıyla da aralarına sosyal mesafe koymaktadır.

Ankette yer alan “Trabzonlular misafirperverdir, din, dil, ırk ayrımı yapmadan herkese eşit yaklaşırlar” ifadesine cevap verenlerin %40,3'ü bu ifadeye “kesinlikle” katıldığını, %23,6'sı da sadece katıldığını belirtmiştir. Toplamda katılımcıların %63,9'u Trabzonluların din, dil, ırk ayrımı yapmadığını düşünmektedir. Katılımcıların %18,5'i söz konusu ifadeye ya hiç ya da sadece katılmamaktadır). Bu sonuç mevcut durum ile çelişmektedir. Gençler anketteki ilgili soruyu yanıtlarken tam tersi durumun Trabzonlulara yakışmayacağını düşündüğünden Trabzonluların herhangi bir ayrımcılık yapmayacağını ifade etmiş olabilir.

Tablo.3: “Trabzonlular misafirperverdir, din, dil, ırk ayrımı yapmadan herkese eşit yaklaşırlar”

Kategori	Sayı (Kişi)	Geçerli %
Kesinlikle katılmıyorum	35	9,00%
Katılmıyorum	37	9,50%
Ne katılıyorum ne katılmıyorum	69	17,70%
Katılıyorum	92	23,60%
Kesinlikle katılıyorum	157	40,30%
Toplam	390	100,00%

⁷ Üniversite öğrencilerinin başka şehirlerden geldiği ve daha farklı gruplarla kamusal alanda karşılaştıkları, en azından bunların farkında oldukları göz ardı edilmemelidir.

Yukarıdaki tablo kentte farklılıklara karşı ayrımcılık yapılmadığını göstermemektedir. Derinlemesine mülakat katılımcıları anket katılımcılarından farklı olarak Trabzon'da genel eğilimin dışlayıcı olduğunu ifade etmiştir. Mülakatların yapılması sırasında araştırmacı da benzer bir sonucu gözlemlemiştir. Diğer taraftan, mülakat katılımcıları kendilerinin farklılıklara açık olduklarını da eklemiştir. Onlara göre, farklılıklar Trabzon'da ve Türkiye'de birlikte yaşayabilmelidir⁸. Ancak Trabzon'da yaşayan gençlerin farklılıkları kabulü biraz sınırlıdır. Katılımcılara göre, bu farklılıklar Trabzon'da varlığını sürdürebilmek için kamusal alanda pek de görünür olmamalıdır. Bu durum ötekinin özne olarak tanınmadığını göstermektedir. Hâlbuki bireyin kendisini özne olarak tamamlayabilmesi farklılıkları tanımasıyla ilişkilidir. Farklılıklar ancak azınlık kaldıkları takdirde onlara hoşgörü ile bakılabilmektedir (Touraine, 2008: 254). Farklılık gruplarının Trabzon'da yaşayabileceğini söyleyen katılımcılar bunun kendilerine ait olan dini ve milli değerlere saygı duyulması koşuluyla gerçekleşebileceğini düşünmektedir. Bu durum K9 (erkek, 22 yaş, üniversite öğrencisi)'in ifadelerinde çok net görülebilmektedir:

Tek bayraksa tek bayrak arkadaşım bırak bizi karışma. Tek dinse tek karışma. Saygı duyarız, ha duymuyoruz değil. Burada Trabzon'da ateist olan da, bir dünya var ateist arkadaşım var. Bir arkadaşım öldüreceğim onu diyordu dalga geçiyor falan dinle diyordu. Yazıyor face'e böyle Hz. İsa'dır. Diyorum ki oğlum ona niye karışacaksın. Trabzonspor'a sövmesin Allah'a sövmesin yani sosyal medyadan veya bir yerden, ama sevmesin, inanmasın. O onun bileceği iş. O yanacak ben yanmayacağım. Ama e gidip de Meydan'da demesin. "Allah yok" bağırırsan dayağı yer. Ona ben karışmam. Onu yaratana saygı duymuyorsa bana nasıl saygı duyar bu adam (...) (Hristiyan turistler için söylüyor) Ama şunu demeyecek "yok Ayasofya kilisedir" de demeyecek. Ayasofya bir kere cami oldu bitti kardeş, senin devrin kapandı. Ben burayı fethettim. Burası Türk'ün yurdu. Türk'ün yurdundan bir tane ha böyle nokta kadar toprak alamazsın (...) Kiliseye git kardeşim. Ama gidip de mahallede çan fius fius çanlan dolanma benim mahallemde. Çünkü burası benim mahallem. Benim mahallemde burada kimseyi Hristiyan yapamazsın. Yapmaya çalışırsan dayak yersin. Ama ben "Hristiyanlığımı yaşayacağım, oğluma da yaşatacağım", yaşat. Ama gelip de benim mahallemde küçük

⁸ Trabzon'da gerçekleştirilen bu çalışmada da çoğu katılımcının siyasal anlamdaki kutuplaşmaların son bulmasını istedikleri görülmüştür. Söz konusu çatışmaların Trabzon'da stadyumda ortadan kalktığını ve bütün Trabzonspor taraftarının bir çatı altında birleşebildiğini belirtmişlerdir. Ancak bu yine farklılıkların görünürlüğü'nün yok olması, yani herkesin tek tip renklere (bordo-mavi) bürünmesi ile gerçekleşmektedir. Bu anlamıyla Trabzon'da yaşayan gençlerin Türkiye geneli ile kıyaslandığında, farklılıkları tam anlamıyla kabullendiklerini söylemek oldukça güçtür.

çocuğu kandırıp fis fiuf yapıp da o da o yani ona karşıyız (...)
Ben mesela Müslüman Türk'üm. Ama adam Hıristiyan ise
Hıristiyan yaşayabilir. Beni bozmadığı sürece beni bozmaya
çalışmadığı sürece dursun kenarda köşesinde. O da yaşasın ben
de yaşayayım. Ben de mesela yurtdışında bir yere geldiğimde
kılayım namazımı. Mesela Doğu Türkistan'da çıldırıyorum
Müslümanlara zulüm ediyorlar diye.

Yukarıdaki anlatıda katılımcı misafir olarak gördüğü Hristiyanların kendi mekânında misyoner faaliyetlerde bulunmasından korktuğunu, dolayısıyla onun varlığını bir tehdit olarak gördüğünü ifade etmektedir. Müslüman olmak Türkiye'de çoğu farklılık grubunu birleştirebilen önemli bir kimlik bileşenidir ve genellikle Türk kimliği ile iç içe geçmektedir. Eğitimli İstanbul gençliği üzerine yaptığı çalışmasında Umut Sarp Zeylan (2007: 138) da gençlerin Türkiye'de insanları en fazla bir arada tutan unsurun Müslüman olmak (%40,7) olduğunu belirttiklerini göstermiştir (%29,7 oranında Türk olmak, %26,3 oranında TC vatandaşı olmak seçenekleri işaretlenmiştir). Konya'da Selçuk Üniversitesi'nde gerçekleştirilen araştırmada da ortak değerler, gelenek ve görenekler, tarihsel geçmiş, din ve inançların toplumda birlikteliği sağlayan en önemli değerler olarak belirdiği görülmektedir (Alptekin, 2012: 114). Trabzon'da yaşayan gençlerin de İslam'ı birleştirici bir unsur olarak kabul ettikleri görülmektedir. Yukarıdaki anlatıda bir Müslüman Türk'e ait olan topraklarda gayrimüslimler mekânın asıl kullanıcılarını kendi dinine döndürmediği müddetçe yaşayabilir⁹. Din görüldüğü üzere tek bir etnik gruptan oluşan milletin oluşumunda önemli bir unsur olarak belirlemektedir. Kutsal ikonlar üyelerine gerçekliği sunan ortak ritüellerin, pratiklerin ve sembollerin temsili olarak belirlemekte ve üyelerin birbirlerine bağlanmasını sağlamaktadır (Hobsbawn, 2014: 93). Bu ortak kutsal ikonlara sahip olmayanlar ise birer yabancıdır.

Bununla birlikte, gençlerin arkadaş olmak istemedikleri kişilerin özelliklerine baktığımızda, gençlerin hiç tereddütsüz olarak yine din ve ırk ayrımı yaptığı görülmektedir. Gençlere anketin sonunda kimlerle arkadaş olmak istemeyecekleri sorulmuştur. İlgili soruya yanıt verenlerin %31,6'sı Ermenilerle arkadaş olmak istemediğini ilk sırada ifade etmiştir. Katılımcıların %23'ü Yahudi, diğer %23'ü ise Ateist kişilerle ikinci sırada arkadaş olmak istemeyeceğini belirtmiştir. Üçüncü sırada işaretleme yapanların %43,8'i ise, eşcinsellerle arkadaş olmak istemediğini belirtmiştir.

⁹ Kültür, öteki kültürün pratiklerini ve değerlerini sapkınlık olarak nitelendirir ve bu nedenle ötekinin kendi dinine döndürülmesi gerektiğine inanır. Öteki kültürden olanların adetlerini ve inançlarını terk etmesini, yerine kendi kültürüne ait adetler ve inançları benimsemesini ister. Bkz.: Bauman, Zygmunt (2015), Sosyolojik Düşünmek (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. Abdullah Yılmaz), s. 178.

Tablo.4: Gençlerin Arkadaş Olmak İstemedikleri Gruplar

Kategori		1. Seçenek	2. Seçenek	3. Seçenek
Gayrimüslim	Sayı (Kişi)	26		
	Geçerli %	7,10%		
Ermeni	Sayı (Kişi)	115	6	
	Geçerli %	31,60%	2,30%	
Rum	Sayı (Kişi)	7	18	1
	Geçerli %	1,90%	6,80%	0,40%
Yahudi	Sayı (Kişi)	48	61	12
	Geçerli %	13,20%	23,00%	5,10%
Çingene	Sayı (Kişi)	32	31	4
	Geçerli %	8,80%	7,90%	1,70%
Kürt	Sayı (Kişi)	14	33	15
	Geçerli %	3,80%	12,50%	6,40%
Alevi	Sayı (Kişi)	11	11	10
	Geçerli %	3,00%	4,20%	4,30%
Ateist	Sayı (Kişi)	25	61	37
	Geçerli %	6,90%	23,00%	15,70%
Eşcinsel	Sayı (Kişi)	23	40	103
	Geçerli %	6,30%	15,10%	43,80%
Feminist	Sayı (Kişi)	1	8	10
	Geçerli %	0,30%	3,00%	4,30%
Marksist	Sayı (Kişi)	2	4	40
	Geçerli %	0,50%	1,50%	17,00%
Diğer	Sayı (Kişi)	60	2	3
	Geçerli %	16,50%	0,80%	1,30%
Toplam	Sayı (Kişi)	364	265	235
	Geçerli %	100,00%	100,00%	100,00%

Din ötekinin belirlenmesinde oldukça etkilidir. Tarihsel arka planı ile birlikte Ermeniler, Yahudiler ve Ateistler İslam dinine inanmadıkları, eşcinseller de bu dine aykırı yaşam tarzına sahip oldukları için Trabzonlu gençler tarafından arasına mesafe koyulan gruplardır. Dinin yanında siyasal aktörlerin söz konusu gruplar hakkında ürettikleri ötekileştirici söylemin de etkili olduğunu söylemek gerekmektedir. Boğaziçi Üniversitesi'nde gerçekleştirilen bir çalışmada da benzer şekilde, sosyo-ekonomik seviyesi orta ve üstünde olan gençlerin en çok Ermeniler, Romanlar, Rumlar ve Kürtler ile aralarına sosyal mesafe koydukları, Laz, Çerkes, Gürcü gibi Müslüman gruplara ise olumlu anlamlar atfettikleri görülmektedir (Sunar ve Bikmen, 2002'den aktaran: Üstel, 2012: 452-453). LGBTİ birey ayrıca ataerkil değerlere karşı bir tehdit olarak da görülmektedir ve

bu nedenle ötekileştirilmektedir. LGBTİ birey olarak Trabzon'da kamusal alanda görünür olmak oldukça güçtür.

Rumlarla arkadaş olmak istemeyenlerin sayısının az olması oldukça ilgi çekicidir. Bu durum son zamanlarda Trabzon'da geçmişte Rum gerçekliğinin kabul edilmesi ile ilgisi olması mümkündür. Ancak Ermeni hala olumsuz bir içeriğe sahiptir. Ermeni kimliği Türkiye'de olumsuz anlamlara sahip bir azınlık grubunu ifade etmektedir ve diğer farklılıklar da bu azınlık gurubu üzerinden değersizleştirilmektedir. Benzer durum Hrant Dink ve Andrea Santoro'nun öldürülmesi olaylarına ilişkin anlatılarda da görülmektedir. İkisi de milli ve manevi değerlere zarar vermiştir. Derinlemesine mülakat katılımcıları o döneme hâkim olan şiddet temelli milliyetçi tutumu eleştirmekte, hatta birçoğu utanç verici bulmaktadır. Bununla birlikte, Dink ve Santoro'nun ceza almaları meşrulaştırılmakta ama bu cezanın ölüm olmaması gerektiği düşünülmektedir. Hrant Dink Ermeni soykırımı mevzusunu deştığınden, Andrea Santoro da misyonerlik faaliyetlerinden ötürü milli ve manevi değerlere zarar vermektedirler. Katılımcılara göre, hukuksal düzlemde çözülmesi gereken bir suçun varlığı söz konusudur.

Diğerlerinin ölümüne baktığımda bence tamamıyla milliyetçi duygularda olduğu (...) Bak şöyle Trabzon'a şöyle zarar veriyormuş, böyle zarar veriyormuş, Müslümanlara karşı dil uzatılıyor, işte insanlar Hristiyan olmaya zorlanıyor gibi şeyler. Çünkü şu öldürülen papazın şeylerini duymuştum ben o zamanlarda hani "Hristiyan ol şu kadar para vereceğim" gibi söylemlerini falan duymuştum. Hani ne kadar doğru bilemem sonra işte kulaktan dolmadır belki. O yüzden ona hani tamam milliyetçi duygularla. Ya insana kutsal bir şey yaptıklarını düşünüyorlar. Din adına savaş ya da Türkiye için, devletim için savaşıyorum, şehitlik gibi böyle (K1, kadın, 25 yaş, üniversite mezunu, çalışmıyor).

Hrant Dink'i 2007 yılındaki ölümüne kadar çoğu Trabzonlu gencin tanımadığını söyleyebilirim. Ben Trabzon Kanuni Anadolu Lisesi'nde okudum. Görece olarak emsallerim, yaşlıtlarım içerisinde genel kültür seviyesi, siyasete ilgi alakası bağlamında ortalamanın üstünde biri olduğumu düşünüyorum. Ben de dâhil olmak üzere, Hrant Dink'in adını öldükten sonra biz duyduk. Öldürüldüğünde ilk etapta soykırımı kabul edip sürekli olarak dünyanın gündemine sokan, Türk vatandaşı olmasına rağmen, Türkiye'nin ekmeğini yemesine rağmen, uluslararası camiada sürekli olarak soykırım yalanını içerden pompalayan, karakersiz, yediği ekmeğe ihanet eden bir gazeteci olarak, ölümünden sonra Trabzon sokaklarında bu şekilde konuşuluyordu bu adam. Niye öldürüldü? Böyle bir adamdı. Haa o zaman normal öldürülmesi gibi bir algı birçoğumuzda oluştu. Bununla beraber birçok Trabzonlu kendinden övündü, o dönemi hatırlıyorum. Devletin

yapamadığını yapmak gibi bir şey. Devletin çok yapmak isteyip de devlet olduğu için yapamadığı bir şeyi bir çocuk bütün gençliğini yıkmayı göze alarak yaptı. Bunu ancak bir Trabzonlu yapardı gibi bir hava estirdi... Durumun aslında vahametinin çoğumuz farkında değildik yani. “Hepimiz Ogünüz” o ara bir slogandı. Hepimiz Ogünüz. İsmail Türüt’ün bir şarkısı vardı Fatihalar Yasinler işte ... diye. Ama gençlik nazarında Ogün gibi beyaz bere giymek, onun o zaman beyaz beresi vardı, yer etmişti yani. Ve ilk etapta öldürüldükten sonraki iki üç aylık zamanda da ben de dâhil olmak üzere sanki aslında haklı. Yani öldürülmesi çok da gayrimeşru değil, adam yanlış yapmış yani gibi düşündüm. Yani. Ha sonradan, şimdi böyle mi düşünüyorsun? Şimdi tabii ki böyle düşünmüyorum. Bu adam öyleyse bile öldürülmesi, bir kere öldürülmemeli anlatabildim mi? O adam o bahsedilen davranışların hepsini sergiliyor olsa bile bunu öldürmemelisin yani, buna hakkın yok. Yargıların (...) Adam İsviçre’de soykırım var dedi diye, sadece bu gerekçeyle içeri atıyorlar adamı, demokrasinin beşiği denilen yerde. Sen de bir kanun çıkarırsın, o kanun çerçevesinde bu gibi söylemlerin, gerçi düşünce özgürlüğüne aykırı bir şeydir ama, en azından misilleme o şekilde yaparsın. Önünü kesmeye çalışırsın. Kanuna aykırı bir durum olduğunda da yargıların, öldürmek ne demek yani. Bu işte görüşlerimin yumuşamasından, empati yapmamdan, Hrant Dink’i anlamamdan değil, insani değerlerden (K8, erkek, 26 yaş, doktora öğrencisi).

Yukarıdaki anlatıda katılımcı Hrant Dink’i anladığı için değil, insani olanın öldürmek değil yargılamak olduğunu düşündüğünden artık fikirlerinin değiştiği üzerine ısrarla vurgu yapmaktadır. Olayların yaşandığı dönemde yerel halkta bir övünme duygusu oluşsa da bu duygunun zamanla ortadan kalktığından bahsedilmektedir. Bununla birlikte, Trabzon’da ya da diğer kentlerde Trabzonlular tarafından gerçekleştirilen bu türden şiddet olaylarının ise, Trabzon dışından kimselerce (dış güçler) teşvik edildiği yönünde ortak bir kanı hâkimdir (Bozok, 2013: 193). Trabzon’da yaşayan gençlerin de anlatılarında Hrant Dink ve Andrea Santoro’nun ölümüne ilişkin benzer bir söylemin tekrar edildiği görülmektedir. İkisinin ölümünden sorumlu olan Trabzonlu iki genç, başkalarının teşviki ve desteği ile bu eylemleri gerçekleştirmişlerdir.

Sonuç olarak, katılımcılar belli başlı stereotipler üzerinden farklılık gruplarını tanımlamakta ve hangi durumlarda bu farklılıkların Trabzon’da yaşayabileceğinin sınırlarını çizmektedir. Katılımcılar Trabzon’da yaşamayı planlayan farklılık gruplarının Trabzon’a özgü değerleri içselleştirerek, topluma “ayak uydurarak” yaşayabileceğinin altını sürekli çizmişlerdir. Farklılıklara sınırlı hoşgörü gösteren Trabzonlu gençlerin milli, manevi ve ailevi değerlere

önem verdikleri görülmektedir. Gençlerin siyasal tutumlarının da söz konusu değerler üzerinden oluştuğu gözlemlenmektedir.

6. SONUÇ

Gençlik bir toplumsallaşma süreci, Trabzon da gençlerin toplumsal normları öğrendikleri ve yetişkinliğe hazırlandıkları toplumsallaşma mekânıdır. Aynı kenti deneyimleyen ve etkileşimde bulunanlar, kenti ortak kültürel, siyasal, ekonomik ve toplumsal sembollerle bezemekte, söz konusu semboller de gençleri yetişkinliğe hazırlamaktadır. Hiçbir zaman tamamlanmayacak bir süreç olan gençliğin inşası bu toplumsallaşma mekânına göre şekillenmektedir. Bu çalışmada anket ve derinlemesine mülakat gibi hem nicel hem de nitel araştırma teknikleri uygulanarak gençlerin hayat hikâyeleri ile gündelik hayat pratiklerine ilişkin bilgiler edinilmeye çalışılmıştır. Anket ve derinlemesine mülakat teknikleriyle elde edilen veriler analiz edilmiş ve Trabzonlu gençlerin toplumsallaşma mekânı ile gençlik deneyimlerini inşa süreçleri hakkında birtakım bulgulara ulaşılmıştır.

Bu bağlamda, gençler için bir aidiyet ve kimlik mekânı haline gelen Trabzon'un, onlara milliyetçi, geleneksel ve muhafazakâr bir öznelik sunduğu görülmektedir. Söz konusu öznelik deneyiminin unsurlarından biri kentte hissedilen toplumsal baskıdır. Özellikle kadın katılımcılar tarafından dile getirilen toplumsal baskı, farklı şekillerde erkekler tarafından da hissedilmektedir. Kadınlar daha çok bedenlerinin ataerkil değerlerin yüceltildiği toplum tarafından disipline ve kontrol edilmesinden şikâyetçi olurken, erkekler de dini ve manevi değerlerin yüceltildiği bir toplumda alkol kullanılan mekânlara girememekten yakınmaktadır. Söz konusu toplumsal baskı, yetişkinlerin genç erkek ve kadınların bedensel varlıklarının sınırlarını çizdiğini göstermektedir. Genç bedenlerin hangi mekânlarda ve ne şekilde sergilenebileceğine yetişkinlerin baskın olduğu toplumsal normlar belirlemektedir. Bu normlar, kente hâkim olan muhafazakâr, geleneksel ve milliyetçi değerler üzerinden oluşmaktadır.

Bununla birlikte, toplumsallaşma mekânları özellikle milliyetçi ve muhafazakâr sembollerle gündelik hayatlarını öylesine sarmaktadır ki tıpkı Trabzonsporlu olmak gibi milliyetçi olmak da gençler için bir kadere dönüşebilmektedir. Ancak gençlerin milliyetçi ve muhafazakâr eğilimlerinin diğer Trabzonlulara göre aşırıya kaçmadığını ama metropol kentlerdeki akranlarına göre ise, Trabzon'da yaşayan gençlerin daha milliyetçi olduklarını vurgulamak gerekmektedir. Trabzon'da gençler ülke çıkarlarını bazı durumlarda dini inancının, ailesinin ve bireysel çıkarının önüne yerleştirmektedir. Bununla birlikte, Türk ve Müslüman kimliklerini önceleyen gençlerin farklılıklara karşı ise, sınırlı hoşgörüyü sahip oldukları ve "öteki"ni daha çok etnik ve dinsel temel üzerine kurdukları görülmektedir. Farklılıkların Trabzon'da barınabilmesi, kente

özgü değerlere saygılı olmalarına ve kamusal alanda ortak yaşama uygun pratikleri yerine getirmelerine bağlanmaktadır. Farklılık gruplarının özel alanlarında dini ve kültürel pratiklerini yerine getirmeleri bir sorun teşkil etmezken, kamusal alanda ise bu farklı pratiklerinin görünür olması Trabzonlu genç katılımcıları rahatsız etmektedir. Eğer farklılık gruplarının kültürel özellikleri ortak yaşam ve kolektif değerlerin talepleri ile uyumlu ise, bir sorun teşkil etmemektedir.

Gençler için toplumsallaşma mekânı olan kentin inşasında gençlerin sahip olduğu rollerin de incelenmesi gençlik araştırmaları içerisinde önemli bir yeri dolduracaktır. Bu anlamda çalışma bir yerin mekânsallaştırılması ile gençlik arasındaki ilişkinin analiz edilmesine bir giriş niteliği taşımaktadır. İleride yapılacak olan çalışmaların bu konuya eğilmesi ve sadece gençlerin mekân tarafından değil, mekânın da gençler tarafından nasıl yeniden üretildiğine odaklanması beklenmektedir. Trabzon yine yerin mekânsallaştırılması ile gençlik ilişkisinin belirgin bir şekilde analiz edilebildiği bir kenttir. Söz konusu durum da kaçınılmaz olarak gençlerin mekân aidiyeti üzerine çalışmayı gerekli kılmaktadır.

KAYNAKÇA

Ahmad, Feroz (2007), Bir Kimlik Peşinde Türkiye (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları) (Çev. Sedat Cem Karadeli).

Alptekin, Duygu (2012), Toplumsal Aidiyet ve Gençlik (Ankara: Nobel Yayınları).

Altınay, Ayşe Gül (2011), “Giriş: Milliyetçilik, Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm”, Altınay, Ayşe Gül (Der.), Vatan, Millet, Kadınlar (İstanbul: İletişim Yayınları): 15-32.

Anderson, Benedict (2004), Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması (İstanbul: Metis) (Çev. İskender Savaşır).

Baker, Ulus (2009), “Muhafazakâr Kısve”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık, Cilt 5 (İstanbul: İletişim Yayınları): 101-104.

Bakırezer, Güven ve Yücel Demirel (2010), “Giriş: Trabzon’u Anlamak”, Bakırezer, Güven ve Yücel Demirel (Der.), Trabzon’u Anlamak (İstanbul: İletişim Yayınları): 11-24.

Bauman, Zygmunt (2015), Sosyolojik Düşünmek (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. Abdullah Yılmaz).

Bayhan, Vehbi (2011), “Türkiye’de Gençlik: Sorunlar, Değerler ve Değişimler”, Zencirkıran, Mehmet (Der.), Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı (Bursa: Dora Yayınları): 432-453.

Berktaş, Fatmagül (2000), Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın (İstanbul: Metis Yayınları).

Beşirli, Hayati (2013), Gençlik Sosyolojisi: Politik Toplumsallaşma ve Gençlik (Ankara: Siyasal Kitabevi).

Birleşmiş Milletler (2003), World Youth Report 2003: The Global Situation of Young People, <http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/worldyouthreport.pdf> (05.04.2016).

Birleşmiş Milletler (2005), World Youth Report 2005: Young People Today and in 2015, <http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/wyr05book.pdf> (05.04.2016).

Birleşmiş Milletler (2007), World Youth Report 2007: Young People’s Transition to Adulthood, http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/wyr07_complete.pdf (05.04.2016).

Bora, Aksu (2012), Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası (İstanbul: İletişim Yayınları).

Bora, Tanıl (2012), Türk Sağının Üç Hâli: Milliyetçilik, Muhafazakârlık ve İslamcılık (İstanbul: Birikim Yayınları).

Bourdieu, Pierre (1984), “La “Jeunesse” n’est qu’un mot”, Bourdieu, Pierre (Der.), Questions de sociologie (Paris: Editions de Minuit): 143-154.

Bozok, Mehmet (2013), Construction Local Masculinities: A Case Study From Trabzon, Turkey, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bozok, Mehmet (2016), “Yoksullaşma, Sağcılık, Trabzonspor Taraftarlığı ve Nataşaların Gölgesinde Trabzon Erkekliği”, Biryol, Uğur (Der.), “Karardı Karadeniz” (İstanbul: İletişim Yayınları): 413-444.

Christou, Anastasia (2006), Narratives of Place, Culture and Identity: Second-Generation Greek-Americans Return ‘Home’ (Amsterdam: Amsterdam University Press).

Demir, İlkey (2012), "The Development and Current State of Youth Research in Turkey: An Overview", *Young*, 20 (1): 89-114.

Deniz, A. Çağlar (2014), "Öğrenci İşi": Üniversite Öğrencilerinin Gündelik Hayatı: İstanbul Örneği (İstanbul: İletişim Yayınları).

Doğan, İsmail (1994), *Bir Alt Kültür Olarak Ankara Yüksel Caddesi Gençlik* (Ankara: Ankara Kültür Bakanlığı Yayını).

Dubet, François (1996), "Des jeunesses et des sociologies. Le cas Français", *Sociologie et société*, 28 (1): 23-35.

Ecevitoglu, Pınar (2012), *Namus, Töre ve İktidar: Kadının Çıplak Hayat Olarak Kuruluşu* (Ankara: Dipnot Yayınları).

France, Alan (2007), *Understanding Youth in Late Modernity* (England: Open University Press).

Galland, Olivier (1997), *Sociologie de la jeunesse* (Paris: Armand Colin).

Galland, Olivier (2010), "Introduction. Un nouvelle Classe d'Âge?", *Ethnologie française* (Özel sayı: Nouvelles adolescences), 40: 5-10.

Goffman, Erving (2014), *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* (İstanbul: Metis Yayınları) (Çev. Barış Cezar).

Görgün Baran, Aylin (2013), "Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış", *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1 (1): 6-25.

Heywood, Andrew (2013), *Siyasi İdeolojiler* (Ankara: Adres Yayınları) (Çev. Ahmet Kemal Bayram, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnaç, Şeyma Akın ve Buğra Kalkan).

Hobsbawm, Erik J. (2006), "Giriş: Gelenekleri İcat Etmek", Hobsbawm, Erik J. ve Terence Ranger (Der.), *Geleneğin İcadı* (İstanbul: Agora Kitaplığı) (Çev. Mehmet Murat Şahin): 1-18.

Hobsbawm, Erik J. (2014), *Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. Osman Akınhay).

İstanbul Mülkiyeliler Vakfı ve Konrad Adenauer Vakfı (1999), *Türk Gençliği 98: Suskun Kitle Büyüteç Altında*, Ankara.

Jackson, Peter (1989), *Maps of Meaning: An Introduction to Cultural Geography* (London and New York: Routledge).

Jackson, Peter (2003), "Introduction: The Social in Question (Section 1: Rethinking the Social)", Anderson, Kay, Mona Domosh, Steve Pile ve Nigel Thrift (Der.), *Handbook of Cultural Geography* (London: SAGE Publications): 37-42.

Kandiyoti, Deniz (2013), *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler* (İstanbul: Metis Yayınları).

Kaya, Ayhan (2007), "Milliyetçilik, Dinsellik ve Avrupa Birliği", Zeylan, Umut Sarp (Der.), *Eğitimin Değeri ve Gençlik: Eğitimli İstanbul Gençliğinin Değerler Dünyası* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları): 151-158.

Kazgan, Gülten (2007), *İstanbul Gençliği: Gençlik Değerleri Araştırması 2004* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).

Kentel, Ferhat (2005), "Türkiye'de Genç Olmak: Konformizm ya da Siyasetin Yeniden İnşası", *Birikim*, 196: 11-17.

Koebel, Michel (2001), "La préoccupation de la jeunesse comme ressource politique", Vulbeau, Alain (Der.), *La jeunesse comme ressource: Expérimentations et expérience dans l'espace public* (Paris: Editions Erès): 41-63.

Lüküslü, Demet (2005), "Farklı Kitaplardan Farklı Açılardan "Gençlik" Analizleri", *Birikim*, 196: 69-72.

Lüküslü, Demet (2014), *Türkiye'de Gençlik Miti: 1980 Sonrası Türkiye Gençliği* (İstanbul: İletişim Yayınları).

Lüküslü, Demet (2016), "Creating a Pious Generation: Youth and Education Policies of the AKP in Turkey", *Southeast European and Black Sea Studies*, 16 (4): 637-649.

Mannheim, Karl (1990), *Le Problème des générations* (Paris: Editions Nathan).

Massey, Doreen (2001), *Space, Place, and Gender* (Minneapolis: University of Minnesota Press).

Nagel, Joane (2011), "Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik" (Çev. Sedef Öztürk), Altınay, Ayşe Gül (Der.), *Vatan Millet Kadınlar* (İstanbul: İletişim Yayınları): 65-101.

Najmabadi, Afsaneh (2011), "Sevgili ve Ana Olarak Erotik Vatan: Sevmek, Sahiplenmek, Korumak" (Çev. Tansel Güney ve Elçin Gen), Altınay, Ayşe Gül (Der.), *Vatan, Millet, Kadınlar* (İstanbul: İletişim Yayınları): 129-165.

Neyzi, Leyla (2001), "Object or Subject? The Paradox of Youth in Turkey", *Autrepart*, 18: 101-117.

Pile, Steve ve Nigel Thrift (1995), "Conclusions: Spacing and the Subject", Pile, Steve ve Nigel Thrift (Der.), *Mapping the Subject: Geographies of Cultural Transformation* (London: Routledge): 337-346.

Probyn, Elspeth (2003), "The Spatial Imperative of Subjectivity", Anderson, Kay, Mona Domosh, Steve Pile ve Nigel Thrift (Der.), *Handbook of Cultural Geography* (London: SAGE Publications): 290-299.

Randviir, Anti (t.y.), "Space and Place as Substrates of Culture", 140-154, www.eki.ee/km/place/pdf/KP2_09randviir.pdf (13.06.2017).

Relph, Edward C. (1976), *Place and Placelessness* (London: Pion Limited).

Sancar, Serpil (2009), *Erkeklik: İmkânsız İktidar, Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler* (İstanbul: Metis Yayınları).

Schnapper, Dominique (1998), *La relation à l'autre au coeur de la pensée sociologique* (Paris: Gallimard).

Seamon, David (2012), "Place, Place Identity, and Phenomenology: A Triadic Interpretation Based on J. G. Bennett's Systematics", Bernardo, Fátima ve Hernan Casakin (Der.), *The Role of Place Identity in the Perception, Understanding, and Design of Built Environments* (Oak Park III: Bentham Science Publishers): 3-21.

Shields, Rob (1988), *Images of Spaces and Places: A Comparative Study*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Sussex.

Soja, Edward W. (1989), *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory* (London/New York: Verso).

T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı (2013), "Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi", *Resmi Gazete*.

Taşkın, Yüksel (2009), "Muhafazakâr Bir Proje Olarak Türk-İslam Sentezi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Cilt 5 (İstanbul: İletişim Yayınları): 381-401.

Touraine, Alain (2008), *Başka Türü Düşünmek* (İstanbul: Kırmızı Yayınları) (Çev. Mehmet Moralı).

Tuan, Yi-Fu (2001), *Space and Place: The Perspective of Experience* (Minneapolis/London : University of Minnesota Press).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2014), İstatistiklerle Gençlik, http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=251 (05.04.2016).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2017), İstatistiklerle Gençlik 2016, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24648> (17.01. 2018).

URL, “Trabzon Nüfusu”, <https://www.nufusu.com/il/trabzon-nufusu> (02.01.2018).

URL, www.61saat.com (10.03.2018).

Uyan Semerci, Pınar, Emre Erdoğan ve Elif Sandal Önal (2017), “Biz”liğin Aynasından Yansıyanlar: Türkiye Gençliğinde Kimlikler ve Ötekileştirme (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).

Üstel, Füsun (2012), “Okul, Gençler ve Ötekiler”, Yentürk, Nurhan, Yörük Kurtaran ve Gülesin Nemutlu (Der.), Türkiye’de Gençlik Çalışması ve Politikaları (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları): 445-457.

Wyn, Johanna ve Rob White (1997), Rethinking Youth (Australia: Allen&UNWIN).

Yaraman, Ayşegül (2003), Toplumsal Değişme ve Kişilik Özellikleri: Prometheus’tan Narkissos’a (İstanbul: Bağlam Yayınları).

Yıldız, Ahmet (1997), Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-seküler Sınırları (1919-1938) (İstanbul: İletişim).

Yonucu, Deniz (2005), From the Place of the ‘Dangerous Classes’ to the Place of Danger: Emergence of New Youth Subjectivities in Zeytinburnu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yuval-Davis, Nira (2010), Cinsiyet ve Millet (İstanbul: İletişim Yayınları).

Yücel, Hakan (2006), Une identité générationnelle-territorial? Les jeunes d’origine alévie du quartier Gazi d’Istanbul, Yayınlanmamış Doktora Tezi, EHESS.

Zeylan, Umut Sarp (2007), Eğitimin Değeri ve Gençlik: Eğitimli İstanbul Gençliğinin Değerler Dünyası (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).

KATILIMCI LİSTESİ

- K¹⁰1: Kadın, 25 yaş, üniversite mezunu, çalışmıyor
K2: Erkek, 19 yaş, berber çırağı
K3: Kadın, 20 yaş, satış danışmanı
K4: Kadın, 18 yaş, lise öğrencisi
K5: Kadın, 21 yaş, kuaför çırağı
K6: Kadın, 17 yaş, lise öğrencisi
K7: Kadın, 20 yaş, üniversite öğrencisi
K8: Erkek, 26 yaş, doktora öğrencisi
K9: Erkek, 22 yaş, üniversite öğrencisi
K10: Erkek, 22 yaş, üniversite öğrencisi

---

¹⁰ K: Katılımcı